

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

ДИПЛОМНА РОБОТА
Магістр філології

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська

на тему: Постать Томаша Падури - польсько-українського
лірника в «українській» школі романтизму.

Шифр ДРФПР.017041.02.02.00

студентки II курсу, групи ФПРмз-19-1 _____ Л. В. Барановської
підпис, дата

Керівник _____ Ю. І. Серкова
підпис, дата

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології _____ Н. В. Подлевська
підпис, дата

Хмельницький 2020

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1. Доба романтизму. Явище і специфіка „української” школи.....	9
1.1 Період романтизму у літературі.....	9
1.2 „Українська школа” в рамках польського романтизму.....	10
2. Життя і творчість.....	21
2.1 Молоді роки і навчання.....	21
2.2 Роки творчості.....	31
3. Твори і літературна критика.....	50
3.1 Видання творів.....	50
3.2 Літературна критика.....	55
3.3 Характеристика творів поета.....	62
Висновки.....	68
Список використаної літератури.....	73

АНОТАЦІЯ

Тема роботи «Постать Томаша Падури - польсько-українського лірника в „українській” школі романтизму.

Автор – Барановська Л. В.

Науковий керівник – Ю. І. Серкова.

Обсяг дипломної роботи – 78 сторінок, із них 68 сторінок основного тексту.

Робота містить 73 джерела посилання.

Ключові слова: лірник, романтизм, українська школа, польсько-українська література, Томаш Падура

Незвичайним явищем у польській літературі періоду романтизму стала поява так званої „української” школи. До неї входили поети і письменники польського походження, які народились в Україні, і своє творче натхнення черпали з української народної творчості. Одним з найбільш характерних представників цієї школи був наш земляк Т. Падура. Незважаючи на існування досить ґрунтовних досліджень, ця постать заслуговує на повернення із забуття і подальше вивчення.

В роботі з’ясовано основні дефініції дослідження, досліджено життя та творчість польсько-українського поета Т. Падури (1801– 1871). З’ясований вплив романтизму на його творчість, доведена належність до „української школи”, надана загальна характеристика творів, узагальнена літературна критика. З’ясовано значення навчання Падури на його творчість, політичні погляди. Визначено вплив поета на українську літературу. Здійснено аналіз можливого авторства пісні „Гей, соколи!”, визначено перспективи подальших філологічних, історичних, музичних досліджень.

Автор _____

підпис автора і дата подання роботи до захисту

ВСТУП

Епоха романтизму – явище оригінальне і неповторне, яке збагатило слов'янську літературу новими образами і темами. Доба польського романтизму з погляду пошуків і напрямів діяльності творчих угруповань - період яскравий та барвистий, багатовимірний і неоднорідний. Важливим явищем у рамках польської романтичної літератури стала „українська школа”, що мала потужний вплив на поступ усієї польської літератури першої половини XIX ст.[25, с.232]. До неї належали видатні митці слова, які черпали натхнення з української історії, культури та фольклору. До „української школи” традиційно зараховують поетів Антонія Мальчевського, Северина Гоцинського та Юзефа-Богдана Залеського. Однією з найяскравіших постатей „української школи” в польській літературі доби романтизму був і залишається Томаш Падура (Тимко Падурра, Tomasz Padura) - талановитий поет, лірник, мандрівний торбаніст, який зробив вагомий внесок (на жаль, не оцінений належно) як у польську, так і в українську культуру, літературу та музику. Черпаючи натхнення з фольклору та історичних козацьких дум Поділля, Волині та Київщини, він відчув себе виразником та невід'ємною часткою українського народу...[25, с.233] Завдяки впливу української культури, присутній у його житті з раннього дитинства, відчував відродження українського народу, і бачив майбутнє в польсько-українському союзі. Твори поета, були витримані в романтико-сентиментальному, козакофільському настрої, пізніше про них скажуть „живцем вирвані з людського серця”.

Однією з найавторитетніших розвідок про життя і творчість цього митця, яка й досі не втратила свого значення, справедливо вважається видана в 1875 році в німецькому Познані (без зазначення прізвища її автора) „Правдива біографія Томаша Падури” [61]. Дослідник Падури В.Гнатюк вважав автором цього дослідження Ф. Обухову-Вошатинську. Автор сучасної монографії про поетів „української школи” Р.Радишевський вважає автором Францишка

Баранського, сина дружини Т.Падури. Наступними важливими джерелами для дослідження біографії автора є вступ до видання „Письма Тимка Падурри”, написаний правдоподібно видавцем К.Вільдом в 1874 р., а також стаття В.Пшиборовського в „Бібліотеці Варшавській” видана у 1872 р. невдовзі після смерті поета.

Українське падуризнавство ХІХ ст. представлено лише одним українськомовним виданням „Співанок” [28], та вже у ХХ ст. побачив світ досить скромний, але важливий львівський збірник „Твори Маркіяна Шашкевича і Якова Головацького з додатком творів Івана Вагилевича і Тимка Падури” [29], київські видання „Українською музою натхненні. Польські поети, які писали українською мовою” [32] та „Українські поети-романтики. Поетичні твори” [31], що дуже актуально (хоча, на жаль, і не повно) повертали українському читачеві спадщину Т.Падури [25, с.233]. До висвітлення постаті і спадщини Т.Падури наприкінці ХІХ ст. зверталися О.Огоновський [7], в українській періодиці долучився Ф. Равіта-Гавронський [23], який ґрунтовно дослідив його життя і творчість, а вже на початку ХХ століття постать Т.Падури у контексті українського романтизму розглядав С. Єфремов [10] і М.Зеров в 30-х роках у своїх „Лекціях з історії української літератури” [6].

Найвагоміший внесок у дослідження творчості українсько-польського поета вніс український полоніст минулого століття професор В. Гнатюк, який видав низку статей, а в 1931 р. у Харкові першу монографію про Томаша Падуру, без якої нині не може обійтися жоден дослідник [25, с.233]. Ю.Косач (псевдонім Р.Жаховський) у статті „Тимон Падура” у 1934 р. підкреслив, що на відміну від своїх сучасників та представників „української школи”, Падура був послідовний у своїй політичній концепції, був досить яскравим і своєрідним явищем, до того ж писав українською мовою [25, с.93]. Головним його завданням, як влучно підкреслив дослідник, було пробудити український народ із давнього й тривкого сну. Окремі питання

падурознавства розглядали Г.Вервес [71], Є.Нахлік [18], Є.Рихлік [27], Р.Кирчів [12] вивчав роль українського фольклору у творчості поета, В.Єршов - внесок в українську школу польського романтизму[9], та інші. Масштабність та неординарність постаті Т. Падури – поляка, який першим став на захист українства, почав писати українською мовою, розкрито також в роботах Р. Радишевського [25], В. Радовського [26] та інших. У наступні роки дослідження творчості Т. Падури в Україні були штучно зупинені, і його ім'я згадувалось лише серед багатьох інших. Польською мовою про поета з'являлися лише поодинокі статті. Найбільше і найсміливіше на тему Т.Падури висловлювалися Мечислав Інґлот [43] і літературний критик Кшиштоф Маслонь [57].

У добу романтизму існувала ціла плеяда поетів, які писали українською мовою, але в Україні про цих відомих свого часу, безмежно талановитих людей знають дуже мало. Особистість і творча спадщина Томаша Падури в контексті „української” школи в польській літературі епохи романтизму займає одне з ключових і значущих місць. Поет належить до тих, хто об'єднував польський і український народи, тому не буде зайвим ще раз нагадати про видатного, незаслужено забутого поета, і вивчити значення його творчості для польської та української літератури. Феномен „української” школи вивчався вже не раз, проте деякі аспекти залишалися поза увагою або вимагали доповнень, уточнень і додаткових пошуків.

Об'єкт дослідження: біографія і творчість видатного українсько-польського поета Томаша Падури на тлі існування „української школи” романтизму в польській літературі ХІХ століття, а також чинники, які вказують на те, що такі постаті як Тимко Падура можуть і сьогодні відігравати роль зв'язку між польською та українською традиціями.

Предмет дослідження: епоха польського романтизму, явище так званої „української школи”, постать Т.Падури, його біографія і твори: думи і пісні,

реалізація гасел романтизму і романтичних образів у творчості поета, генезис жанрових форм і образна парадигма його лірики, а також літературна критика. Акцентується на тому, що тексти Т.Падури викликали протилежні оцінки тогочасної критики.

Мета дослідження: – вказати на вплив життя і навчання Падури на його творчість, політичні погляди, проаналізувати характерні риси його поезії, проаналізувати відповідність його творів рисам „української школи” у польській літературі епохи романтизму, представити вплив української усної народної творчості на польську літературу, актуальність і значення його творчості для польської і української літератури, представити літературну критику.

Поставлена мета передбачає розв’язання таких завдань:

збір матеріалів для висвітлення біографії ;

аналіз творчості і її характерних рис і їх відповідність епосі романтизму;

з’ясувати роль Тимка Падури в розвитку польсько-українських взаємин;

проаналізувати погляди на Т.Падуру як на представника польсько-української літератури;

дослідити критичні відгуки про поета.

Методи дослідження: Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань дослідження як основний використовувався порівняльно-історичний метод, з допомогою якого можна вивчити суспільну діяльність, та біографічний - для реконструкції окремих фактів біографії митця.

Наукова новизна: У роботі розглядається творчість автора, зокрема, її значення для української літератури, розглядається вплив української літератури на образи в польських творах і на всю польську літературу

загалом. Також підкреслюється той факт, що своїм життям і творчістю Падура, якого часто називають „поляком з українським серцем” довів, що наші дві нації можуть об'єднатися в боротьбі за спільну справу.

Матеріал дослідження становлять передусім три основних біографії Т.Падури: „Правдивий життєпис” невідомого автора 1875 р., вступ до видання „Письма Тимка Падурри” написаний правдоподібно видавцем К.Вільдом у 1874 р., стаття В.Пшиборовського в „Бібліотеці Варшавській” видана в 1872 р., а також монографія Р.Радишевського „Українська школа” в польському романтизмі: феномен пограниччя”.

Актуальність Ім'я Т. Падури майже забуте, творчість і її значення надалі мало досліджені, у той час коли його постать досить важлива для розуміння польсько-українських відносин, а його твори мають практичне застосування - служать „оправою” багатьох культурно-освітніх заходів.

Практичне значення дослідження визначається можливістю використання її результатів як основи більш глибокого вивчення творчості та суспільної діяльності Т.Падури. Матеріали та висновки цієї роботи можуть бути використані для лекцій з української літератури, на факультативних заняттях та під час проведення гурткової роботи.

Томаш Падура - наш земляк, „поляк з українським серцем”, автор ліричних віршів, дум, пісень, музики до них. До нас дійшла лише частина його творчого скарбу, але залишилось достатньо того, що не раз змусить задуматися над тим чи іншим питанням.

РОЗДІЛ 1 ДОБА РОМАНТИЗМУ. ЯВИЩЕ І СПЕЦИФІКА «УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ».

1.1 Період романтизму у літературі

Романтизм – течія в культурі, що дала назву епосі в історії мистецтва та літератури. Спочатку розвинувся в Європі, а на початку ХІХ ст. поширився в Російській імперії, Польщі і Австрії. Проявився в різних сферах культури, між іншим, в поезії, живописі і музиці. Характерними є звеличення „життя духу”, повстання проти канонів і умовностей, любов до свободи, захоплення стихією природи, орієнталізм (захоплення культурою, традиціями, пейзажами Сходу), народність - захоплення народною і селянською культурою (часті літературні посилання на народні легенди, перекази, старовинні міфи і казки), переконання в природності і правдивості народної культури, містицизм (пошук духовних і ірраціональних переживань), месіанство. На думку романтиків, світ ділився на видиме (матеріальне) і пізнаване чуттєво, а також на невидиме (духовне) – пізнаване тільки позаземними засобами, такими як віра і інтуїція. Цей період характеризує відчуття хиткості світу, культ почуттів і творчого екстазу, любові, «*miej serce i patrzaj w serce*”- головний лозунг цього періоду, містичний культ природи, ідеалізація минулого, відповідальність людини перед людством. Типовий романтичний літературний герой - бунтар, мотивований великими пристрастями, такими як любов або ненависть. Цей герой характеризується неординарністю, нескореністю, конфліктністю; сам бунтує проти соціальних норм, авторитаризму, або бореться за Батьківщину. З романтизмом пов'язана також думка про необхідність боротьби з тиранією, що поневолює людину, потреба національно-визвольної боротьби. Романтики звернули увагу на внутрішнє життя людини - духовність, почуття, емоції, індивідуальність. Найважливішим почуттям для романтика - є любов, в основному нещасна і трагічна, але завжди всеохоплююча і потужна. Специфіка доби романтизму

полягає у зверненні до народності, захопленні фольклором і народною культурою, пошуках історичної свідомості й посиленому вивченні історичного минулого, інколи втечі від навколишньої дійсності в ідеалізоване минуле або у вимріяне майбутнє, і навіть у фантастику [90]. Ознаки романтизму це тяжіння до символу і міфу, як найбільш адекватних форм художнього вираження, розлад з дійсністю, різке протиставлення дійсності і ідеалу, розчарування і негативізм. Романтизм призвів до вироблення романтичного світогляду та романтичного стилю і повстання нових літературних жанрів - балади, ліричної пісні, романсової лірики, історичних романів і драм [66]. В історії польської літератури романтизм почався з виходу поетичних „Балад і романсів” (1822) Адама Міцкевича. У 1822-1863 рр. його провідними представниками були Адам Міцкевич, Юліуш Словацький, Кипріан Каміль Норвід, Сигізмунд Красінській, Юзеф Ігнатій Крашевський та інші.

1.2. „Українська школа” в рамках польського романтизму

У рамках періоду романтизму існувало надзвичайно цікаве явище „української школи” польського романтизму (української школи поетів). Визначення стосувалося групи польських романтичних поетів і письменників ХІХ століття, що народилися на Правобережній Україні, яка увійшла до складу Російської імперії після поділу Речі Посполитої. Українська школа в польській літературі - термін, вжитий уперше в 1837 році польським письменником А.Тишинським, який писав: „Дух і стиль „української школи” відрізняються від духу і стилю „школи литовської”, а ще більше від інших поезій польських. Понурість, дикість, кроваві образи - є улюбленою буденністю поетів української школи. Предмети і образи „української школи” створили новий світ для польської літератури: отамани, козаки, татари, степи, пороги, чайки, українські міста і українські ріки. Стиль українських поетів скрізь нерівний, неправильний, темний; рими - то занадто складні, то цілком знехтувані; відзначають його слова сильні, похмурі і іноді

гордовиті, порівняння важкі, далекі, сильно поетичні; багато слів нових, місцевих, незвичайні обороти і порядок” [68, с.46-47].

Поняття введене А.Тишинським, підтримав і спопуляризував романтичний критик М. Грабовський у статті „Про школи української поезії” [41, с.205]. Воно відносилось до тих польських поетів і письменників романтизму, які у своїх творах торкали тем, почерпнутих з історії України, тягнулися до мотивів і образів українського пейзажу, використовували міфи, взяті з українського фольклору. Пише критик про тих „поетів, які були з дитинства овіяні звуками пісні української і занесли з собою в (...) столицю, яскраві враження дитячої країни...” [40, с.104]. Як представників української школи перераховує Грабовський: Залеського, Гоцинського, Грозу і Олізаровського, підкреслюючи на закінчення, що „їхні права до створення окремої школи полягають не на тому, що вибирають як зміст своїх пісень предмети з історії цієї землі, але, скоріше тому, що приймають абсолютно дух і барву справжньої української поезії” [41, с.37-38], і що „троє наші українські поети, три зовсім інші малювали Україну: Гоцинський Україну гайдамацьку, Залеський Україну козацьку, Мальчевський Україну польську, шляхетську” [62, с.114]. Грабовський порівнює представників школи з легендарними бандуристами та лірниками, зазначаючи, що „українство” їх не зовнішнє, а народна українська поезія глибоко вкоренилася в їхніх душах, де „ожила вдруге” і що „у всій Слов'янщині Україна відрізняється найбільш первісною культурою, створеною народом, що йде з найвіддаленіших часів, має найбільш стародавній колір” [49, с.24].

Поети української школи, для яких джерелом натхнення був український фольклор з його думами та історичними піснями створювали гімни на честь людини, що живе в злагоді з природою, висловлювали тугу за життям простим і стихійним. Створили міф України - країни, напівдикой, десь на кордоні Азії та Європи, що відіграє особливу роль в історії та культурі Польщі. Англійські поети відкрили для літератури кінця XVIII ст.

романтичну мальовничість північної шотландської землі, диких гір і озер, усіяної таємничими руїнами замків, а також багату міфологію її народу. „Шотландія англійська” мала відповідати Україні - „Шотландії польській”[58].

Критерієм належності до української школи був не лише біографічний чинник (народження і проживання в Україні), але й тематика творів, де через реалії, естетику і передусім відповідний „стиль і дух”, який би ідентифікувався з українсько-польським пограниччям, відбувався зв'язок з Україною – не лише особливим географічним регіоном, але й регіоном культурним, звичаєвим і мовно-релігійним. [25, с.9] Кресопограниччя, яке в період польського бездержав'я (відсутності центру ідеологічної батьківщини), мало власну історію та героїв, свої легенди й перекази, символи й атрибути, „тутешню” художню традицію, яка зрештою сформувала особливу регіональну ідентичність. [25, с.11]

До „української школи” належали видатні митці слова, які черпали натхнення з української історії, культури та фольклору. Її представники, безмежно талановиті письменники, що заклали оригінальний, відмінний ракурс бачення нового „екзотичного” простору в польській художній традиції, - походили з Правобережжя, яке об'єднувало у той час землі Волині, Поділля та України (Київщини). Ідеологічним чинником, який гуртував цих поетів у формацію під назвою „українська школа” польського романтизму, було усвідомлення власної належності до прадавньої сарматської спільноти. Примноження та розширення проблематики власне польської літератури, насичення її художнього часопростору новими поетикальними засобами східного сусіда сприяло також розвитку й поглибленню українських художніх традицій та подальшому поступу українського національного відродження [25, с.232-233].

До „української школи” традиційно зараховують поетів Антонія Мальчевського, Северина Гощинського та Юзефа-Богдана Залеського. Яскраві риси „школи” містить також творчість Юліуша Словацького, Мавриція Гославського, Міхала Грабовського, Олександра Грози, Генрика Жевуського, Тимона Заборовського, Юзефа Коженевського, Юзефа Ігнатія Крашевського, Густава Олізара, Томаша Августа Олізаровського та інших [25, с.233]. Основні твори: „Марія” Антонія Мальчевського, „Канівський замок” Северина Гощинського, „Козацькі повісті” Міхала Чайковського. Ці творці воскресили образ „польської України”, кресової Атлантиди. Вжиті цими авторами мотиви - свобода, безкраї степи, козаки, міфічний Вернигора - підкреслювали екзотику зображуваного світу. Їх відрізняло поетичне бачення цих земель [58].

Завдяки „українській” школі в польській поезії першої половини ХІХ ст. сформувався своєрідний міф України, зміст якого найчастіше передають словами А.Мальчевського: „А степ – кінь – козак – понурість - єдина дика душа”. Україна стала справжнім поетичним відкриттям польських романтиків, вони знаходили там для себе такі цінності, яких не могли заповнити ані власне польські, ані інші пограничні території [25, с.22]. С.Ульяш стверджує, що це саме романтизм „повністю відкрив Україну, надаючи цій території, окрему від решти земель Речі Посполитої просторово-культурну постать” [70, с.28], що робить його найбільш „міфотворним регіоном” [45, с.129]. Духовна атмосфера цього регіону на стику культур впливала на уяву романтичних поетів, формувала і запліднювала його, підтримувана багатим українським фольклором, барвистою і героїчною історією народу. Україна представляється чудовим краєм, ідеалізується, створюється стереотип землі, де тече мед і молоко [70, с.28].

Вагомим аргументом зацікавлення українською тематикою виявився „суб’єктивний чинник” - українське походження, ностальгія за країною

дитячих літ, за красою природи своєї „приватної” батьківщини, ландшафтом, народними звичаями, пам'ятками історії. Більшість представників української школи походила зі збіднілих шляхетських родин, які з огляду на свій соціальний статус підтримували тісні стосунки з українським селянством, знали українську мову, народні традиції, побут. [25, с.15] Творці, пов'язані з Поділлям, Волинню, Галичиною, при народженні отримували багату культурну спадщину, пізнаючи свою спадщину, вросли в неї душею і розумом. Спогади дитинства, відбивалися в поезії, надаючи їй регіональні риси, що навіть критики того часу підкреслювали і визнавали чесною. Саме походження письменників представляється однією з основних причин цікавості до українства. Це пов'язано зі згадкою „краю дитинства”, разом з її фольклором та історією, у творчості, часто як покинутої або втраченої Батьківщини.

„Українська школа” польського романтизму історично склалася на пограниччі двох культур, стосунки яких з центром - Річчю Посполитою - мали географічний і політичний, культурний і етнічний, релігійний і мовний виміри. Цей феномен польського романтизму, що сформувався на українських землях, неможливо розглядати поза українським контекстом, взаєминами з культурою, традицією, фольклором українського народу, що мали безпосередній вплив на формування національної тематики у творчості її представників [22, с.1]. Поетів-романтиків, які склали „українську школу” об'єднувала не тільки українська тематика творів, усі вони були з дрібних шляхетських родин, всі вони виростили в селах або малих містечках на Поділлі і Східній Волині серед українського населення, усі вони романтизували стосунки з цим населенням і щиро вірили в можливість відродження Польщі за його активної підтримки [3, с.47-49]. Український фольклор вони з дитинства ввібрали в себе і використовували у своїй творчості.

Характерною рисою творчого доробку „української школи” є лише часткове визнання з боку кожної з культурних сторін. Українська інтелігенція підтримувала прагнення польських фольклористів і етнографів зберігати і поширювати скарби української народної творчості, проте оригінальна творчість поетів „школи” не знайшла помітного резонансу у спадщині українських митців, хоча була їм відома. Українська громадськість явище українофільства сприймала як вияв „великопанської” забави. У свою чергу польська романтична література першої половини ХІХ ст. зосередилася на патріотично-визвольних ідеях і поетичному баченні повернення незалежності Польщі [22, с.4]. Основним завданням як письменників „української школи”, так і їхніх попередників було дослідження причин падіння Польщі й зображення світлих і темних сторінок шляхетсько-козацького співіснування [22, с.10].

Традиційна назва „українська школа” в польській літературі охопила тих авторів, які зромантизували явище козаччини, зробили його найпопулярнішим. Однак не можна не звернути увагу на політико-патріотичний контекст у пошуках джерел захоплення південно-східними рубежами. У ХІХ столітті Польща перебувала розділена, Листопадове повстання було придушене, посилювалися репресії з боку загарбників. А втрачені землі нагадували про могутню Річ Посполиту, про доблесних кресових лицарів і давали надію на здобуття незалежності. Втіленням цих надій був образ вільного козака і символіка широкого степу. Козак у романтичних творах - не лише символ свободи особистості та незалежності, а і втілення мрії про національно-визвольну боротьбу. Романтичне захоплення козацтвом було також, як пише Галіна Круковська, „наслідком переконання, що воно (життя козаків) найменш заплямлене штучними звичками і правилами, що слід бачити в ньому перш за все прямий прояв почуттів і пристрастей, тобто чистий голос самої природи” [48, с.25]. Загалом, розмірковуючи з приводу джерел романтичного захоплення Україною,

потрібно звернути увагу на той факт, що з одного боку, це відображення захоплення історією, природою, фольклором, екзотикою цих місць, вписані в романтичний горизонт інтересів, з іншого – відданість, захоплення рідною землею (неможливо, напевно, вказати всіх творців, які там народилися, провели там дитинство і юність). Чому тільки Україна зіграла таку видатну роль? Відповіді шукаємо в особливій степовій природі південно-східних земель; це була природа, якої жадав романтизм: первісна і велика природа степу і моря, водночас екзотична і незвичайна. Також авторка описує феномен козацтва та зацікавлення романтичних творців військом Запорозької Січі, додає до цього екзотику місцевого побуту і контактів з мусульманським світом. Говорить також про усну народну творчість, українську пісню, згадуючи, що „вже на думку сучасних романтизму дослідників, перевищувала інші райони Польщі художнім багатством, оригінальністю і давністю творчості і традицій, в яких бачили найстарішу і найбільш збережену культуру слов'янську, джерело національного духу”. Основними причинами популярності українських мотивів в романтизмі дослідниця представляє між іншим факт володіння Україною найоригінальнішим, на думку романтиків, українським колоритом і найоригінальнішою народною культурою. Також підкреслює важливість бурхливої історії цих земель [48, с.25]. Чому тільки Україна зіграла в якості території таку видатну роль? Відповіді шукаємо в природі „особливого степового характеру” південно-східних земель; це була природа, якої жадав романтизм: первісна і велика природа степу і моря, екзотична і незвичайна.

Україна асоціювалася з битвами з азійськими нападниками, свободою і безмежжям степових просторів, легендарною історією. Поетизація України, замилювання її краєвидами, атмосфера козацького життя і спільних перемог над ворогом, фольклоризм звичаїв українського народу були характерні для творів М.Гославського, О.Грози, Т.Падури, Т.Олізаровського. Ніжне ставлення до України, як до „приватної” батьківщини було характерне навіть

для письменників, які все творче життя прожили за її межами і яких пов'язують з Україною лише дитячі і юнацькі роки (Б.Залеський, Ю.Словацький). Польські письменники шляхетського походження прийняли українську культуру, черпали з неї теми і сюжети для своїх творів, чимало з них писали українською мовою, таким чином долаючи суспільні поділи, класові та етнічні бар'єри.

Свобода, безмежні простори, чудово експоновані горизонти з різними планами, ліси, яри, хутори - все це разом з барвисто одягненим народом, стрункими дівчатами, лірниками і розспіваною селянською громадою, зливалася в пам'яті в чудову країну свободи і казки. У ХІХ столітті „Мати-Україна” прийняла в основному два обличчя „поетично красиве або лицарсько-героїчне” [33, с.5].

Представники „української школи” оспівували красу природи України: степи, яри, Дніпро, чудові українські краєвиди, а також міфічних козаків, що колись панували на цих землях - диких дітей природи, вільних синів степу. У своїй творчості надихалися українським фольклором, козацьким минулим, тягнулися до народних українських пісень, так званих веснянок, дум, що оспівують історію козацтва. Представляли козацтво в дусі сентименталізму, створювали специфічний образ України з повним відкиненням проблеми наростаючих польсько-козацьких конфліктів. Підкреслювали концепцію польсько-козацької єдності, навіть всупереч історичним фактам. Поляки і козаки б'ються проти спільних ворогів: турків і татар, отамани-лицарі, що цінують понад усе свободу, ведуть життя повне пригод, розсудливі захисники Речі Посполитої.

Козак уявляється як „надлюдина”, з рисами, що містять у собі різноманітні ознаки: надзвичайну силу і сміливість, незвичайну витривалість у несприятливих умовах, майстерність ведення бою і властиве козакові „характерництво”, що викликало містичну пошану. Безжалісний месник,

незбагнений, патологічно жорстокий. Аналіз поетичної спадщини романтиків „української школи” дав змогу ствердити, що постать козака стала головною типологічною ознакою українсько-польського пограничного світу. Концептами міфічного простору стали могила, степ, гори, печера, криниця... Переважають пристрасті: жорстокість, злочин, помста, туга, ніч, самотність, таємниця, жах, меланхолія тих місць і часів. З'являється міф країни таємничої, дикої та захопливої.

Українська мова - мова найближчого сусіда, мова дитинства, з іншого боку з'являється усвідомлення її цінності як єдиного чинника майбутньої самостійної нації. Тимко Падура, Антон Шашкевич, Каспер Ценглевич, Павел Свій-Свенціцький та Спиридон Осташевський - поети і письменники з Правобережної України, які творили українською мовою. Всіх їх об'єднують, мабуть, такі чисто зовнішні обставини, як те, що, почувавши себе в політичному значенні поляками і пишучи польською мовою, вони свідомо писали й по-українськи, себто для того люду, серед якого жили...Спільна і їх літературна доля: українська народницька критика воліла вперто замовчувати їхню літературну творчість, до речі, високо цікаву і з ідейного боку [4, с.1]. Всім їм була притаманна приналежність до польського чи спольщеного дрібношляхетського середовища, культурно дуже наближеного до довкільних українських селянських мас, серед яких вони жили і яким симпатизували — також і через свої здебільшого демократичні переконання. Всіх їх характеризувала ненависть до реакційної політики царської Росії супроти польського народу, тому в революційній боротьбі польського народу за своє визволення від царської Росії вони бажали бачити, як союзника, українські селянські маси [4, с.4].

Романтики зображували світ як область дії двох суперечливих держав: Бога і Сатани, добра і зла, мороку і світла. Україна - місце зіткнення цих держав, природно, стала привабливою темою - це водночас і пекло, і рай. Так зображуючи Україну, романтики прагнули пояснити трагічну долю двох

країн, довести необхідність польсько-українського примирення. Українські теми і мотиви в романтизмі сприяли формуванню національної свідомості як поляків, так і українців [58]. Їх вплив помітно також і у творчості Тараса Шевченка. Розширення проблематики польської літератури, насичення її новими поетичними засобами східного сусіда, також сприяли розвитку і поглибленню художніх традицій і подальшому прогресу українського національного відродження.

Поняття „української школи” поширилось пізніше також в українському літературознавстві на означення групи польськомовних поетів і письменників доби романтизму, які у своїй творчості зверталися до української історичної тематики, описували побут і природу, фольклор тощо. Іван Франко, який досліджував явище „української школи”, називає її представників „групою талантів зовсім різнорідних”. Франко вказував на головну рису школи, на її „демократизм, любов до реального, існуючого чи навіть зідеалізованого народу, любов, яка за допомогою творів школи вперше проникла в польську суспільність”. Польсько-українська школа, за Франком, виникла під впливом народного українського елемента та історичних українських переказів. Але водночас, І. Франко дивується тій силі вислову, яку справило українське народне оповідання в польській формі і не могло мати того самого впливу у власній українській мові [34, с.365] І.Франко підкреслював величезне значення письменників української школи і вказував на те, що саме вони вперше „побачили” український народ, зробили його об’єктом художньої літератури, а тому стали предтечами Т.Шевченка. [25, с.14].

Отже, підводячи підсумки усього сказаного, можна зробити деякі висновки, а саме, що кінець XIX ст. – поч. XX ст. – це той період, коли відбувається зближення національних літератур, і, хоча література кожного народу специфічна і неповторна, має свій колорит, але вона також має і

спільні риси і тенденції кожної епохи. Епоха романтизму дуже збагатила слов'янські літератури новими типами, образами, спільними темами [30, с.510].

Пограниччя було простором, на якому перетиналися, накладалися елементи щонайменше двох культур – польської і української. У добу романтизму історизм, регіоналізм, народність були свідченням відкритого ставлення до світу, реалізацією мрій про гармонійне співіснування народів. Цінність доробку „української школи” полягає не в його високій художній вартості, а в унаочненні, відображенні процесу спілкування й взаємодії культур, перетинання різних ментальностей та вироблення спільної ідеології [25, с.232-233]. Ці тенденції спричинилися до виникнення і поширення на Правобережній Україні романтичного польського козакофільського руху, речниками якого стали Ю.Б. Залеський, М.Чайковський, Т. Падура, В. Жевуський, М. Грабовський, Я.Чинський [25, с.134].

Українська і польська літератури, безумовно, мали багато спільного, вони взаємно досліджувалися і жили одна в одній. „Українська школа” в польській поезії, яка здавна цікавила не лише істориків польської літератури, але й усіх тих, кого зацікавлював гордіїв вузол польсько-руського питання. Епоха романтизму - явище оригінальне, бо оригінальність, індивідуалізм, неповторність – це характеристики даної епохи, дала світу дуже багато, насамперед ту неперевершену плеяду романтиків світового рівня, які ніколи не повторяться в літературі і які будуть жити в ній вічно, і до яких будуть звертатися і наші сучасники, і наші наступники, бо створили вони щось таке, що є вічним і не втратить своєї актуальності ніколи.

РОЗДІЛ 2 ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ПОЕТА

2.1 Молоді роки і навчання Тимка

Томаш Падура належить до тих особистостей, які об'єднують польський і український народи. Хоч сам він належав до польського шляхетського роду, але був міцно пов'язаний з українським народом. Т.Падура народився в Україні, прожив в Україні більше 70 років, тут спочиває його прах. Для нього Україна - мати, Польща - Батьківщина, українці - співвітчизники. („Но ти, Вкраїно, ти мені мати! Польще, наймиліша вітчизно моя!”) В його біографії існують ще пробіли, немає впевненості, що до нас дійшли усі його твори. Щодо імені та прізвища Падури, можемо зустріти досить багато різних способів написання: Томаш Падура, Тимко Падурра, Фома Падура та ін. Польською мовою воно звучить Томаш Падура, а українською Фома (Тимко) Падура. Варто зазначити, що він сам називав себе Тимком. Досі тривають суперечки щодо національності Тимка Падури. Одні вважають його поляком з українським серцем, інші вважають його українцем з козацькою душею. Більшість дослідників, оминаючи цю проблему, називають Падуру польсько-українським поетом. Равіта Гавронський, посилаючись на рукопис Мар'яна Васютинського, пише: „Батьківщиною Падури була Польща...Падура, який писав українською мовою, зовсім не належав ні за походженням своїм, ні за духом до українського племені”. [23, с.728] У „Письмах Томаша Падури” в передмові видавець К.Вільд повідомляє наступне: „Родину Падурів з багатьох причин можна назвати винятковою...не була насправді за походженням суто польська, але вже давно з'єдналася зі шляхтою і постійно жила на українських землях” [62, с.4].

Родоначальником Падурів був Ян, „закарпатський слов'янин, який прибув до Польщі в часи правління короля Владислава IV і вступив на військову службу, у загін іноземних солдатів. Ян одружився на Марії Падурі Слупецькій, оселився в Польщі і став батьком: Йоахима, намісника Дмитра Вишневецького, поліг у битві під Підгайцями; Томаша, який закінчив життя

в турецьких ланцюгах в Стамбулі (Константинополі); Петра, поруччика Юзефа Потоцького, убитого козаками під час штурму Білої Церкви; Павла, барського конфедерата, вбитого у 1768 р. під Саліхою при зіткненні з російськими військами” [67, с.4], діда поета. Його рідний брат Ян Симон, також учасник Конфедерації, був висланий на Січ для агітації козацтва на спільні протидії Москві. Як бачимо, Падури славилися своїм патріотизмом [67, с. 411]. У роду Тимка Падури було чимало відомих предків, про історію та долю яких він, безсумнівно, знав.

Належність сім'ї Падурів до дворянства підтверджується офіційно. Йоахим Єрчак Падурра, герба Сас, поруччик короля Яна III Собеського, першим у роду отримав дворянський титул, а в 1680 році придбав село Майдан в губернії руській [67, с. 411].

Падури жили в Україні в Іллінецькому ключі (пояснення в словнику термінів) князів Сангушків. Спочатку в місцевості Сошанськ, потім у князів Любомирських, пізніше в маєтку князів Сангушків у селі Синарна поблизу Іллінців. Звідси родом був Ян Падура, батько поета. [67, с.411-412] У нагороду за службу отримав від Героніма Януша Сангушка (з сином якого Евстахи Сангушком пліч-о-пліч бився під час повстання Тадеуша Костюшка) у пожиттєве володіння невелику садибу в передмісті Іллінців [15, с. 474].

Ян Падура, після закінчення школи в Житомирі, став присяжним землеміром. В нагороду за службу і заслуги, батько отримав у пожиттєве володіння від князя Героніма Януша Сангушки невеликий маєток і землі на околицях Іллінців [61, с.5]. Коли батько Тимка одружився з Анелею, у дівочтві Пашковською (герб Задора), мазуркою з Плоцька, невідомо. Старша дочка Марта Дорота народилася 23 лютого 1788 р. Старший син Юзеф Падура народився 31 жовтня 1791 р. ймовірно, вже в Іллінцях, помер у 1868 р. в Махнівці. Дочка Гертруда Юзефа народилася 16 березня 1796 р. також в Іллінцях, одружена із збіднілим дворянином княжого роду Тишкевичем, у

них народився син, який помер малолітнім. Дочка Цецилія Барбара народилася 19 листопада 1800 року в Іллінцях. П'ятою дитиною був Томаш Падура, він народився 21 грудня (напередодні Дня Святого Фоми) 1801 року в Іллінцях. Останньою, шостою дитиною, був молодший син Ян Падура, який народився 13 травня 1805 року [15, с. 474].

Відомо, що початкове виховання майбутній поет отримав разом з іншими братами і сестрами в батьківському домі. „Що було гідне, старопольське, те, що добродісна мати в мелодії страху Божого і любові до країни співала в колисці немовлятам, а батько славою військових походів, іменами полеглих за рідну країну чіпав серця” [62, с.5]. Отець з матір'ю виховували синів і дочок, кожен у своєму розумінні. Батько вважав, що наука необхідна чоловікам, а жінкам вистачає домашніх чеснот - так він і виховував своїх дітей. Життя наділило синів незвичайним талантом, а дочок – прекрасним обличчям [61, с.8]. Майбутній поет виховувався батьком у дусі любові до країни і патріотичних традицій, тому що і сам був, безсумнівно, польським патріотом. Брав участь у польському національно-визвольному повстанні 1794 року під командуванням Тадеуша Костюшка.

Першим азам читання, письма та рахунку він навчився в парафіяльній школі в Іллінцях, де товаришував з Северином Гоцинським, також майбутнім відомим літератором, з яким разом служили біля вівтаря в місцевій церкві. Їх пов'язувала навіть деяка спорідненість - батько Тимка був хрещеним батьком Северина [62, с.5] Хлопці товаришували, розмовляли між собою українською мовою, захоплювалися історіями про козаків, полюбляли співи кобзарів і лірників про минувшину. У Тимка було п'теро братів і сестер, проте наш герой був не таким, як всі інші діти: „мрійливий, і в своїх мріях справжній, з наймолодших років жив у своєму світі, з людьми, створеними ним самим” [61, с.17].

Ян Падура, займаючи посаду межевого коморника Брацлавського воєводства, часто брав маленького Тимка з собою. Саме з цих спільних

поїздок з батьком по навколишнім селам і розпочався інтерес майбутнього поета до українського фольклору. З дитинства його заворожувало все українське. Подорожуючи, він спостерігав за життям українських селян, слухав їхні думи, оповідання та пісні. Він розмовляв зі звичайними людьми, прислухався до народних пісень, дум у виконанні мандрівних лірників, спостерігав життя українських селян, слухав їхні перекази, казки, пісні та думи. Близьке співжиття з українським оточенням, захоплення українською народною творчістю залишили глибокий слід у його вразливій душі. Він дуже добре знав українську мову, охоче співав пісні українською. Особливий вплив справили на Тимоша думи, які співалися лірниками, бо вони пробуджували в серцях слухачів любов до Батьківщини і гордість за славні діяння предків [62, с.6]. Тимко Падура захоплювався величчю козаків, красою природи та мелодійністю української мови. „Скільки ж вас (пісень) наслухався в моєму дитинстві! - пригадував Т.Падура в старості, - сьогодні стихли пісні, співаків могили накрили. Але я не можу забути тебе, Лірнику з Кальника, і ці пісні, які чарівною мелодією радували сні мого дитинства, наповнювали життя чарівністю туги і сповнювали юну душу любов'ю до минулого, котрою наповнене було твоє благородне серце...Часто серед дорогих серцю спогадів, років і людей, коли засмучується розчулене серце, мені здається, що я досі чую голос твій віщий, сучасникам про мене говорячий: „Се буде душа Запорізька!” [62, с.6].

Після закінчення парафіяльної школи в Іллінцях в 1814 р.,Тимко Падура почав навчатися в Подільській гімназії у Вінниці, з першого ж дня її відкриття. Урочисте відкриття гімназії відбулося 27 вересня 1814 року з промови польською мовою. Шкільний план надавався керівництвом Віленського університету (пол. Вільно - м.Вільнюс), як єдиний для всіх шкіл цього типу. Навчання в середній школі включало французьку, російську, німецьку мови, малювання, музику, хореографію та фехтування (навчав Юзеф Орсіні з Італії). Всі дисципліни були розділені на 5 „комплексів наук”,

яким зазвичай навчав один учитель: математичні науки, фізичні, моральні і політичні науки, рідна мова, давня література. У перший навчальний рік у гімназії навчалось 454 учні.

Організація і розвиток Подільської гімназії були заслугою першого її директора Міхала Мацейовського, ченця ордена піарів, одного з найдосвідченіших адміністраторів і педагогів Віленського округу. Багато викладачів Подільської гімназії мали ступінь магістра або доктора Віленського університету, вели наукову роботу. До поразки листопадового повстання більшість кадрів в ній склали польські професори, а лекції проходили в основному польською мовою. З числа префектів виділялися Ян Міладовський і Макарій Богатко. Обидва випускники Віленського університету, перший зі ступенем доктора філософії, другий - магістра філософії. Серед кращих, перш за все, варто згадати класичного філолога Ігнатія Ягелло, фізика Стефана Зеновича, вчителя права та історії Юзефа Улдинського, вчителів польської мови та поезії Яна Сичинського, Яна Закревського, Домініка Бартошевича.

Поляки організовували навчальний процес так, щоб не наражатися російській владі. Важливою частиною освіти було виховання у християнській вірі. Священик і проповідник разом з духовними обов'язками викладали "християнське вчення", Закон Божий входив до навчальної програми.

Серед видатних випускників гімназії у Вінниці є композитор Ігнацій Фелікс Добжинський, політичний і релігійний діяч, письменник і видавець Олександр Єловицький, перекладач і натураліст Густав Бельке, історики Валеріан Врублевський і Микола Малиновський, літератори Северин Гоцинський, брати Грози – Олександр і Сильвестр Венжик, поет, педагог і мемуарист Францишек Ковальський.

Спочатку в гімназію до Вінниці був посланий батьком старший син Юзеф, який, закінчивши четвертий клас, став заробляти репетиторством і став

самостійним. Пізніше батько перевів Тимка з Іллінецької школи під нагляд брата в перший клас гімназії. Під опікою брата Тимко провів три роки - коли він вступив до четвертого класу, Юзеф вже закінчив гімназійний курс, тому батько відправив його до Віленської академії, а молодшого сина Яна віддав до першого класу у Вінниці під опіку тепер уже Тимка [61, с.8].

Тимко розпочав своє навчання з 13 років, і навчався в Подільській гімназії з 1814 до 1820 р. Після закінчення ним першого класу там з'явився і Северин Гоцинський. Успіхи в навчанні в обидвох були чималі. Насправді Падура вчився мало, але відрізнявся неабияким талантом, колеги його дуже любили і всі добре знали, бо він завжди співав їм сумні українські мелодії, і зазвичай використовував у розмові з колегами українську мову [62, с.5].

Навчання в Подільській гімназії давало досить ґрунтовну освіту, і якщо врахувати той факт, що гімназію у Вінниці Томаш Падура закінчив з відзнакою, це, безсумнівно, свідчить про його неабиякі здібності та інтелект. Ще під час навчання в гімназії Тимко почав писати невеликі вірші, пісні для своїх товаришів, чим привернув до себе увагу інспектора Вилежинського, який також любив поезію і сам писав вишукані казки і рими [61, с.19]. За рік до закінчення школи він взяв Тимка вчителем для сина на час канікул, після закінчення яких, як учня-медаліста, зробив своїм секретарем і брав з собою на щорічні шкільні візити. Він допоміг йому вступити до Кременецького ліцею [61, с.13], а Томаш протягом багатьох років зберіг вдячні спогади.

Ще з юнацьких років Тимко виділявся серед своїх однолітків і братів. Він не був, як його брат Юзеф, спокійним мислителем, тихим, зануреним в роботу, закоханим в класичні науки, тим, що ревно йде до мети. Автор його „Правдивого життєпису” пише, що Томаш від природи був „істинний мрійник, чутливий, часто діяв під впливом почуттів, полум'яної душі, окрилений польотом, безмежно талановитий, з невичерпною творчою уявою, з перших років дитинства він жив у своєму світі, зі створеними ним образами. Цінуючи передусім красу, від всього проминаючого з обуренням

відвертався...Водночас поривний і поміркований, у звичайному житті бував непростий. Хлібом поділився б із кожним, сердечною думкою – лише з пером” [61, с.18]. Тимош віддавав данину вірі предків, повазі до батька і матері, що дали життя, любові до сім'ї [61, с.17]. У перші роки навчання в гімназії у Вінниці Тимко з братами приїжджав на канікули в рідний дім в Іллінцях. Батьки були ще живі, у будинку панувала атмосфера достатку і благополуччя. Це був період щасливих безтурботних років. Іллінці в ті роки славилися як курорт. Сім'я, батьки, брати і сестри, чудова Подільська природа, друзі і річка – здавалося, все це буде тривати вічно[16, с.18].

У 1819 році в Іллінцях померла мати Тимка Падури Анеля. „Юзеф залишався у Вільні, молодші брати - у Вінниці, коли найслабша і найніжніша з родини мати, ще в Іллінцях, своє трудове життя закінчила, і старша дочка Дорота після неї взялася за управління. Молодший же Ян, не закінчивши гімназію, покинув Вінницю, щоб допомогти бідним сестрам в господарстві і доглядати за хворим батьком, який не передчуваючи швидкої кончини, заборонив про своє безсилля повідомляти старшим синам. Хвороба не покращилася - через кілька місяців батько, благословивши дітей, став чекати їх у кращому житті [61, с.13]. У 1820 році сім'я Падурів з Іллінців переїжджає в село Мшанець Махнівського повіту Київської губернії.

У 1820 році 19-річний Тимко Падура вступив до Кременецького ліцею, підпорядкованого Віленському університету, де навчався майже шість років. Цей ліцей закінчив також його брат Юзеф Падура. Ліцей вважався одним із кращих навчальних закладів, бо давав на той час найпрогресивнішу гуманітарну освіту. Ліцей був заснований в 1803-1805 рр. Тадеушем Чацьким і відомим діячем Речі Посполитої Хуго Коллонтаєм в колишньому Колегіумі єзуїтів, спочатку як Вища Волинська гімназія, а з 1819 року - як ліцей за зразком університету. Кременець називали маленьким Парижем, через проживання в ньому магнатських сімей, бо „вони вводили вишукану елегантність, бали, різноманітні видовища, суспільство вищого класу. Батьки

знайомили молодь зі світом, а видатні професори - з науками. Згідно з виховними принципами правління Тадеуша Чацького, в шкільній лаві панувала братська рівність, аристократія ж до цієї аури ставилася мудро” [61, с.19].

Школа була передбачена в основному для дітей польської та полонізованої української шляхти, але тут також навчалися діти духовенства, городян, дехто був єврейського походження. Навчання було безкоштовним. У ліцеї діяло декілька шкільних організацій, одним із завдань яких було відволікання молоді від участі в підпільній діяльності. Так, з 1809 р. діяло Молодіжне Товариство Волинської Гімназії, спрямоване на вдосконалення знань учнів з польської мови, у 1818 р. виникло Товариство Учнів Волинського Ліцею, метою якого було вдосконалення вимови та письма. Деяких випускників Кременецького ліцею ми знаємо як видатних діячів польської культури: скульптор Т.Сосновський, літератори К.Годобський, М. Словицький, Ю. Коженювський, Ф. Ковальський, польські письменники Антоній Мальчевський, Кароль Сенкевич, Тимон Заборовський, Т.Олізаровський, С.Г.Ворцель, М. Гославский, С. Гоцинський, С. Осташевський, частина з них - це представники "української школи" в польській літературі. Протягом року тут навчався Ю. Словацький, уродженець Кременця, історик Й. Лелевель і К. Сенкевич, літературознавець Т. Сероцинський та інші [16, с.21].

Програма носила загальноосвітній енциклопедичний характер. В окремих класах вивчалися польська, латинь, французька, німецька та російська мови, загальна географія, математика і наука про мораль. На 1 курсі в ліцеї вивчали елементарну математику, логіку, історію та географію, на 2 – фізику і право, на 3 – натуральну історію, хімію та літературу. Здібна молодь мала можливість поглибити знання з граматики слов'янських мов, грецької мови, бібліографії, вищої математики, астрономії тощо. Російська мова та історія Росії викладалися російською мовою, а інші предмети – польською мовою.

[16, с.20-21]. У 1813 році кількість книг склала 32 468, а нумізматичних експонатів – 20 000. У ліцеї був власний Ботанічний сад, нумізматичний кабінет, фізичний і мінералогічний кабінет.

При ньому діяло студентське літературне товариство, яке видавало у Варшаві два часописи. З Т.Падуурою навчалися та були його побратимами по літстудії майбутні відомі письменники Ф. Ковальський, С. Осташевський, М. Гославський. У Кременецькому ліцеї він познайомився з Богданом Залеським та Антонієм Мальчевським, які захоплювалися і пропагували українську культуру. Завдяки їх спільному інтересу між молодими людьми встановилися дружні та творчі стосунки. Автор „Правдивого життєпису” стверджує, що Тимко під час навчання в Кременецькому ліцеї, загалом, був з усіма в злагоді, передусім з Северином Гоцинським, цінуючи в ньому неабиякий талант і благородне серце, але найближчі стосунки були в нього з Ігнатієм Славецьким. Дружні стосунки з його родиною тривали з колиски і збереглися до могили [61, с.20]. З часів навчання Падура пам’ятав своїх колег: Мавриція Гославського, Тита Щеньовського і Томаша Олізаровського, з вдячністю згадує своїх вчителів: Алоїза Фелінського, Алоїза Осинського, Юзефа Ярошевича, Міхала Юрковського і Юзефа Улдинського. У товаристві подібної молоді, під наглядом і опікою таких освічених, професійних і знаменитих свого часу вчителів, талановитий Падура дійсно досяг значного прогресу: він старанно вчився в школі, з увагою слухав лекції, багато вчився і читав. Найбільше він присвячував себе історичним дослідженням і поезії [62, с.7]. З лекцій Ю.Коженювського він познайомився з творчістю Шекспіра, Кальдерона, Шиллера, Гете. Але його улюбленими письменниками були фантастичний Оссіан і пристрасний геніальний Байрон, особливо останній. [25, с.235]. „Він формувався на ньому, разом з рештою шкільної молоді жадібно хапався за його вірші і навіть до кінця життя з радістю читав його” [62, с.8]. Захоплення народними переказами і творчістю Байрона були важливим поштовхом для власної творчості Томаша Падури. Відомий

професор літератури кс.Осинський дуже виділяв Томаша, але ще більше наставляв. Часто викликав до себе С.Веймарчик, професор німецької мови, молодий завзятий учень Шиллера, був симпатією Тимка. Часто до нього приходив Макдональд, професор англійської мови, пропонував йому обміняти польські лекції на англійські, в яких він охоче брав участь. Тимко був у захваті від того, що красою цієї літератури можна захоплюватися в оригіналі, і користувався його добротою [61, с.25]. Тільки з професором математики він не міг впоратися.

Саме в Кременецькому ліцеї молодий Тимко формувався як поет, як громадянин. Жадібний до науки і знань, він насичувався тенденцією і духом, що панували серед шкільної молоді в Кременці [62, с.9]. Знайомства, які він придбав за два роки в Кременці, полегшили йому подальше навчання, зблизили його з людьми визначними, відомими і заможними, які в суспільстві займали провідне положення. В ліцеї Томаш став більш серйозно дивитися на світ, міркувати про минуле. Історія власної країни, історія взагалі дуже захоплювала його [62, с.8].

Як зізнався сам Падура, саме в 1823 році він вирішив написати історичну п'єсу у вигляді пісень, присвячену Україні та козакам за зразком циклу Юліана Немцевича «Історичні піснеспіви». Треба визнати, що намір був досить сміливий, але Падура, який „з дитинства з таким ентузіазмом і любов'ю прислухався до українських дум і переказів, вважав при цьому українську мову за свою рідну, відчував себе для такої мети більше, ніж будь-хто інший уповноважений і покликаний” [62, с.9]. Черпав малочисельну інформацію з рукописних і друкованих джерел, що стосувалася України. З часом їх місце заповнили перекази і пісні, акти, монастирські архіви, спогади, блокноти, сувої і т.п. Вчені Алоїз Осинський і Йоахім Лелевель надали багато інформації з історії. «З їх прохання Юліан Немцевич дав батьківське благословення нашим цілям і праці, почерпнутим з оповідань і дум українських, з інших рукописних джерел, недрукованих про Україну [62,

с.10]. У 1824 році Падура написав свій перший твір „Лірник”, а через рік „Козак”, згодом покладені на музику М.Лисенком – серед усіх віршів Падури найбільш визнаний і популярний. „Козак” поширився по Поділля, Волині та Україні в рукописах і дійшов звідти до Східної Галичини, де молодь співає його донині, не знаючи часто з-під чийого пера він з’явився [62, с.10]. Цікаво, що Тимко Падура писав свої українські твори, використовуючи латинські літери.

Під час навчання в ліцеї в його оточенні відбулися деякі зміни, які викликала смерть батька (приблизно в 1821 р.). Почало не вистачати батьківської фінансової допомоги, необхідної для подальшого навчання в Кременці. Уперше в житті він міг розраховувати тільки на власні сили [62, с.8]. Турбота старшого брата була йому тільки бажана, а Юзеф Падура „був людиною гідною і добре освіченою”, і молодший брат „зберіг до нього до кінця життя повагу з братською добротою” [61, с.20]. Після смерті батька сім’я Падурів у 1823 р. переїхала з Іллінців до Мшанця, а Тимко, який залишився під опікою брата, в серпні 1825 р. поїхав до нього в Житомир.

2.2 Роки творчості

Старший брат Томаша Юзеф Падура, після закінчення в 1822 році у Вільні права і філософії (в якості вільного слухача), міг і далі продовжувати кар’єру у Вільні, оскільки університет пропонував йому вільну після Даниловича кафедру державного права – від таких посад зазвичай не відмовлялися [61, с.14]. Але в цей час граф Петро Мошинський, обраний маршалком Волинської губернії, запропонував Юзефу Падурі посаду особистого секретаря з призначенням річного окладу в 4500 срібних рублів. Це була почесна посада, він погодився, у 1823 році виїхав з Вільна і оселився в Житомирі в будинку графа, де залишався до 1826 року, тобто до кінця трирічного терміну (хоча сам граф за участь в тайних товариствах в 1825 році

був зісланий до Сибіру [61, с.15]. Прагнучи допомогти брату, після випускних іспитів у 1825 році він покликав Томаша до себе.

Автор „Правдивого життєпису” Т. Падури писав: „У Юзефа Падури були різні ідеї для продовження кар'єри брата, але той ні до чого не схилявся. Він мріяв, сумував, самотньо гуляв по берегу Тетерева, іноді в компанії, серед самої веселої і жвавої бесіди, раптом завмирав, немов навколо себе нічого не бачив і не чув”. [61, с.31-32]. Так у Житомирі проходили дні, тижні, місяці, без жодного постійного заняття. Після смерті батьків в характері Томаша відбулися деякі зміни. Невідомий автор його „Правдивого життєпису” зображує його так: „Від природи самотній духом, з неабияким розумовим розвитком, тим сильніше він замикався в собі... Він говорив зі своїм братом про все, крім себе” [61, с.18]. З натури був „меланхолійний, спокійний і мріючий в тиші, хоча на дні його серця таїлася кров згасаючої спраги”. Як видно, після закінчення навчання Падура не зайнявся жодним постійним заняттям, не відчував в собі здатності до постійної механічної роботи [62, с.14]. Маючи вільний час, вивчав далекі і ближні околиці, спілкуватися з народом, слухав народні казки, пісні лірників, прислухався до спогадів про давні часи і відчував глибше дух українського народу, який хотів відобразити в піснях. Знайомство в цей період з поетами Тимоном Заборовським і Зоряном Доленга-Ходаковським, яких він називає своїми друзями, теж було йому корисне, завжди уважно слухав їхні поради. [62, с.14]. Маючи доступ до багатих будинків, поет переглядав сімейні архіви та приватні бібліотеки, випишував фрагменти рукописів, які траплялися під час його пошуків. Найбільш рясну здобич йому надали багаті колекції Київського митрополита Євгена Болховітінова, який радо приймав Падуру, давав йому з рукописних збірок різноманітні відомості про історію України та козацтва [62, с.15]. Поет наголошував, що росіяни – «байстрючий плід могол» і що вони насправді є ворогами не лише українців і поляків, а й інших слов'янських народів [62, с.17]. Він робив з них виписки, знаходив у них деталі, які, крім

народних оповідань, пісень лірників та іншої інформації, сформували його незалежну думку про історію України, польську та слов'янську. Спираючись на них, він писав думи про видатних діячів козаків, посилався на вільні козацькі традиції українського народу, звеличував подвиги запорожців, їх лицарський дух, закликав онуків і правнуків „славного Запорожжя” до спільної боротьби з царем. [62, с.15]. Мав особисту думку про історію козаків, про Богдана Хмельницького, Івана Мазепу та інших козацьких вождів, яким присвятив окремих твір. [62, с.19] В цей період всіляко розвивав літературні зацікавлення, зачитувався А.Міцкевичем, перекладав фрагменти його творів.

Приблизно на початку 1826 р. під впливом ідей французької революції написав вірш „Ода шапці”(„Сзарка”)[62, с.11]. Коли він зачитав його у вітальні графів Мошинських, почув від поважного старця, старости щирецького з Білилівки, графа Потоцького слова, які тоді справили на нього сильне враження і ніколи не забував їх: „Бідний ентузіасте! Терніями буде вистелена твоя стежка!” [61, с.32]. „Моє натхнення, - говорив він, - це дикий птах в пустелі, який то з'являється, то відлітає” [61, с.21].

Період перебування Томаша Падури в Житомирі пов'язують з його участю в таємних товариствах. У перших числах серпня 1825 року в Житомирі, у будинку графа Мошинського, відбулася Слов'янська Сесія під керівництвом російських декабристів С. Муравйова-Апостола (онука гетьмана Данила Апостола), К. Рилєєва і М. Бестужева-Рюміна при участі членів польського Патріотичного Товариства князя А.Яблоновського, П.Мошинського і Г.Олізара. З'їзд прийняв незалежність Малоросії, яку поляки вважали необхідною умовою „для справи спільної свободи” [62, с.20]. Граф Мошинський представив Тимка присутнім. Він так піднесено говорив про минулу волю цієї країни і наприкінці пропонував свої послуги апостольства серед селянства, щоб пробудити його минулі традиції, що слухачі кинулися його вітати, а Муравйов на знак братерства у спільній справі, подарував йому

залізний перстень. На цій сесії Тимко вперше зустрівся з графом Вацлавом Северином Жевуським [61, с.34], який потиснув йому руку і обіцяв свою дружбу та допомогу. На цій сесії було прийнято рішення відправити Тимка за Дніпро до українських козаків. Один з дослідників творчості Т. Падури Р. Радишевський пише: „Т. Падура отримав замовлення від членів Південного товариства С. Муравйова та М. Бестужева-Рюміна на „бойову пісню” українською мовою, й склав у Тетієві (маєтку князів Сангушків) в 1825 р. вірш „Рухавка. Піснь козацька”, у якій, апелюючи до історичної козацької слави, закликав земляків до визвольної боротьби проти царизму („рухавка” означає повстання). З тих пір Тимко був присутній майже на кожному засіданні, взявши з собою торбан, на якому навчився грати ще в ліцеї, грав в колі друзів козацькі думи на власні тексти.

Після поразки декабристського повстання Т. Падура, перебуваючи в Ружині (тепер Житомирська обл.), у 1827 р. створив нову редакцію „Рухавки” (її співали на мелодію „Варшав'янки”), у якій підсилив агітаційний акцент на спільній національно-визвольній боротьбі поляків та українців і відкрито закликав усіх „кому свобода мила” до спільної боротьби проти російських завойовників як чужого, змонголізованого народу» [25, с.240]. Т. Падура у «Пісні козацькій» відкрито закликав до боротьби:

Гей! Козаче, в Божий час!

Вже голосить в церкви дзвін.

Кому слава мила з вас

За проклятим навздогін?

Гей! Козаче, на врага!

Гуррага! Гуррага!

Російською мовою „Рухавку” переклав К. Рилєєв. Поезія була покладена на музику і стала своєрідним гімном декабристів, які діяли в Україні. Революційна діяльність декабристів, які співпрацювали з українсько-польським визвольним рухом з метою звільнення від влади Російської імперії, наблизила польське повстання 1830 – 1831 років. Під час польського повстання 1831 р. „Рухавка” стала бойовою піснею Волинського кавалерійського полку К. Ружицького [25, с.240]. У Житомирі, а також у Василькові та Білій Церкві, відвідуючи наради декабристів, Т. Падура висловлювався за відродження козацтва та становлення української держави загалом, визнання прав на її автономію. Такі заяви викликали жваве схвалення серед революційно налаштованих російських декабристів, і навіть спонукало К.Рилєєва створити поему „Войнаровський” [3, с.121]. У 1825 році на з'їзді у Василькові вперше висунув українське питання, зазначивши, що організатори з'їзду забули про один слов'янський народ. Коли всі з подивом обмінялися поглядами, Т.Падура пояснив: „А про господаря цього дому, в якому зібралися, забули про український народ” [25, с.239], а він свідчив як представник українського народу. В. Гнатюк переказує спогади українського активіста К. Михальчука, де той згадує, що на якомусь зібранні їх (декабристів) у Василькові або в Білій Церкві з'явився Т. Падура і говорив про Україну, вимагаючи справедливості і визнання прав на її автономію [25, с.239-240]. Перед від'їздом з Житомира написав „Преображення”, поезію живу, натхненну, химерну [61, с. 36].

Певний час поет мешкав при магнатських дворах у Потоцьких в Умані, у Сангушків у Ружині, Тетієві і Славуті, бував на Волині, у Києві, а згодом на запрошення молодого, ексцентричного, фанатично люблячого Схід графа Вацлава Северина Жевуського, переселився в його маєток у містечку Саврань Балтського повіту Подільської губернії (тепер Одеська обл.). Коли в 1825 році повстання декабристів зазнало поразки, постраждали і поляки, граф Петро Мошинський був зісланий до Сибіру, багато підозрюваних було

заарештовано в Житомирі [61, с.35]. За зв'язки з декабристами Т.Падура і В. Жевуський також потрапили під слідство і два роки перебували під домашнім арештом у Саврані. „З такою завзятою і натхненною людиною, що виділяє постійну хвилю фантазії, неспокійної, хворобливої, але потужної, поетичної, у Падури склалися найтриваліші товариські стосунки” [62, с.22]. Обидва мріяли про давню і Велику Польщу, про її воскресіння, належали до таємних товариств [62, с.23]. Автор біографічного есе Rzewuski в Польському Біографічному Словнику С.Кіневич представляє цю непересічну особистість так: „Жевуський Вацлав Северин (1784-1783) - магнат, любитель коней, мандрівник-орієнталіст („Емір”), повстанець 1830/1831 р. народився 15 грудня у Львові, був сином Гетьмана Северина Жевуського і Констанції з Любомирських”. [68, с. 180] „Він був відомий у всій Європі, як Емір Тадж Ель-Фахер, Абд Ель-Нішаан, Емір Золота борода, Емір Абу-Ассед, Граф В. С. Р., Граф де ла Монталь де Шаммар і козацький отаман Вінцеслав Ревуха. Турботливий власник маєтків, божевільний марнотрат і неприборканий спокусник жінок, почесний гість турецького султана і один з учасників повстання проти нього, постачальник арабських коней російському імператору і його особистий ворог, який брав участь в антиросійським повстанні і, врешті – решт, невтомний мандрівник - це все Вацлав Жевуський” [14]. Народився в дуже багатій і впливовій родині, що володіла на заході України 10 містечками, понад 100 селами з 30 тисячами селянських дворів. Він був онуком польового коронного гетьмана Вацлава Жевуського, ім'я якого він успадкував. Подорожував по Туреччині та Близькому Сході. В. Жевуський завоював довіру і дружбу лідерів бедуїнських племен, брав активну участь в їх повсякденному житті, святах, війнах. За відвагу він отримав від бедуїнів титул Тадж Ель-Фахер Ель-Нішан („Корона слави”), склав мапи Мекки, Персії, Аравійського півострова, був членом кількох Академій наук. Граф бездоганно їздив верхи, добре володів зброєю, знався на музиці, чудово грав на фортепіано, співав, писав музику, вірші та прозу

польською та французькою мовами. Про нього ходило безліч фантастичних історій. Воював в австрійській армії, потім перейшов в іслам, одягав турецькі тюрбани, потім став патріотом, а одного дня перетворився на завзятого козакофіла [25, с.235]. У 1821 році повернувся на Поділля, де вів у своєму маєтку в Саврані романтичний бедуїнсько-кочовий стиль, жив табором з козаками і торбаністами. [47, с.193] За його висловом, в душі він залишався бедуїном, але вважав козаків природженими бедуїнами. Саме так він ставився до свого козацтва, а козаки називали Ржевуського „отаман Ревуха-Золота борода”. Падуро був зачарований ним, живим, екзальтованим, але завжди простим і натуральним, який кохав країну, як добрий син матір [61, с.35]. Вірші про Еміра „Золота борода” були написані Падурою ще в Житомирі англійською мовою. Потім за мотивами його оповідань з'явилася поема „Руїни Кодака” російською мовою. У маєтку В. Жевуського Т.Падуро організував школу лірників (бандуристів, торбаністів). Торбан – музичний інструмент, зовні схожий з кобзою і бандурою, з приструнками і додатковою головкою для низьких октавних басів.

Тимко багато писав. У своїх творах, написаних українською та польською мовами, він прославляв давні козацькі звичаї, оспівував спільні битви поляків і українців з татарами. Полюбилися людям пісні Т.Падури „Запорожець”, „Гетьманці”, „До Дніпра”, „Пісняр”, „Січовик”, „Гей, я козак з України”. Він є автором двох сотень пісень, до деяких своїх текстів сам складав мелодії. Разом з поетом Яном Комарницьким Т.Падуро створив широковідому пісню про народного месника У. Кармалюка „За Сибіром сонце сходить”, яку поклав на музику В. Жевуський і яка згодом стала народною [8].

Пісні і думи українською мовою про козаків складав Падуро. Жевуський писав музику до них, а співав придворний торбаніст князя Е. Сангушка, згідно з деякими джерелами, уродженець Литви Грегор Відорт, який також складав музику [62, с.24]. У такому складі зазвичай обговорювалися твори,

практикувалися, і, якщо вони вважалися гідними, представляли твори сусідам-магнатам і поширювали їх серед простого народу. Так знайомилися з думами Потоцькі або Сангушки в Іллінцях, Антонінах або Славуті, де їх співав для розради гостей придворний „бард” Г. Відорт. Співав їх „хор” з шести або дванадцяти торбаністів, що суперечило індивідуальній природі виконання козацьких дум і дум, які виконував кобзар речитативом під власний акомпанемент [16, с.34-35]. Падура, знаючи багато українських мелодій, хоча співати з нот і не вмів, привчав савранську команду до співу дум і колишніх своїх творів: „Лірник”, „Козак” і „Рухавка” [62, с.25]. Деякі пісні, особливо про Жевуського, стали народними. Завдяки своїм пісням Тимко Падура набув популярності, за його мотивами виконували пісні лірники, що подорожували просторами України і Польщі. „Кожен поет міг би йому позаздрити. Не папір, не друк підхоплював його пісні і думи, але живі серця, живі уста залишали в собі пам'ять вічну” [67, с.417].

Падура справив на графа значний вплив, посиливши його українофільські настрої. Але і сам загорівся ідеєю Жевуського відродити січову державу в союзі з незалежною Польщею. Навесні 1828 року Томаш Падура разом з Вацлавом Жевуським запланували похід півднем України, там де була Січ, на Кубань, де оселилися козаки після знищення Січі, знаменитими козацькими місцями. Вони хотіли підняти українське населення на повстання, підняти український і польський народи до боротьби: „за нашу і вашу свободу”.

У 1828-1829 рр. подорожував в одязі мандрівного лірника українськими етнічними землями вздовж Південного Бугу, а далі до Дніпровського лиману і суходолом на Кубань, де знайшли притулок козаки після ліквідації Запорозької Січі, прославляючи давню козацьку славу і закликаючи до збройного повстання. Подорож тривала цілий рік. Народний емісар Томаш Падура, під виглядом старця з торбаном, ходив з хати в хату, закликаючи українських селян повстати за Польщу та Україну проти царської Росії.

Тимко прагнув пройти вздовж і впоперек території колишньої Козачини, поговорити з її синами на їх рідній мові, заспівати їм їхні мелодії і розширити серед них „національний дух для спільної справи з Польщею” [62, с.26]. Падура побував у Самарі за Дніпром, у Царичанці, Чигирині, Черкасах, Корсуні, Полтаві, Гадячі, Конотопі, Батурині. Переїнявшись наскрізь важливим змістом свого посланництва, живучи і перебуваючи між козаками, про яких він мріяв з дитинства, створив залишок своїх віршів і дум. Протягом цього року, до весни 1829 року, з'явилися українки „Реєстровий”, „Козак”, якого він тільки поправив, вірніше, вдруге відредагував, „Кошовий”, „Запорожець”, „Золота борода”, „Чорноморець”, датовані в Чортотлику, в Самарі за Дніпром, Чигирині і Гаджачі; думи: „Гордієнко”, „Дашкевич”, „Барабаш”, „Мазепа”, датовані в Царичанці, Черкасах і Батурині. Під час цієї подорожі з'явилася також дума „Свірчевський” і три останні його українки: „Гандзя з Самари”, „Чайка” і „Бурлаки” [62, с.29]. Прийнятий за слов'янським звичаєм, пригощений сердечно хлібом-сіллю, він вів спочатку розмови про минулі часи, про велике і щасливе минуле козаччини, записував переконання людей. [62, с.31-32]. Скрізь зустрічав гостинність, просту і сердечну [61, с.45]. Під час походу він відвідав Полтаву, де познайомився з Іваном Котляревським [61, с.47]. Це був чоловік, який у молодому віці багато пережив і побачив. Як бачимо, роки, які Падура провів поруч з Жевуським, були найбільш плідними для його творчості. У цей час він написав поему „Кодак”, присвячену боротьбі Богдана Хмельницького за фортецю Кодак. А також три польські поезії: „Фантазія”, „Спогади”, „Преображення” [62, с.40-41].

Улітку 1829 року Падура відправляється до Варшави, мабуть, також у зв'язку з приготуванням до повстання. При цій нагоді він друкує вперше „Золоту бороду”, не виключене, що і з метою спопуляризувати можливу кандидатуру Вацлава Жевуського на вождя польського повстання в Україні.

Але польське повстання в травні 1831 року зазнало на Правобережжі дошкульної поразки [4, с.10].

У глибокому переконанні про успіх своєї місії повернувся до Савраня на початку 1830-го року. Однак, незабаром довелося прикро розчаруватися, бо під час польського повстання український народ зберіг повний спокій [17]. Падура брав участь у Листопадовому повстанні пліч о пліч з Вацлавом Жевуським, який спорядив кавалеристський загін - 200 козаків на арабських скакунах, і особисто командував полком із 800 козаків. 14 травня 1831 року під час битви з російськими окупаційними військами під Дашевом граф загинув. Т. Падуру, який вирушив за підмогою на лівий беріг Дніпра, як повстанського емісара, відправили до с. Верхівні, маєтку гр.Ганського, а цей шляхтич видав його в руки російської поліції, і він, заарештований у с. Ружині, провів понад рік у тюрмі в м. Сквирі, до якої його кинули разом зі злодіями і розбійниками. Юзеф Падура, отримавши лист зі Сквири від адвоката П.Болсуновського, не гаючи часу зібрав гроші і поспішив до Сквири. У цей час суд викликав сквирського міського лікаря для огляду хворого. Лікар протягом декількох днів відвідував його у в'язниці і зробив висновок, що „мозок його вражений моральним припадком і вимагає постійного догляду”, і що потрібно його лікувати [61, с.52]. Для його захисту використано статтю Кримінального кодексу, в якій говорилося: „рішення суду щодо безумних не виконується, таких спочатку відправляють до лікарні”. Зусилля і гроші, через чотирнадцять місяців страждань, зробили так, що ув'язнений стараннями сквирського адвоката Болсуновського, був виданий братові. З в'язниці вийшла лише тінь людини в жалюгідному стані. До всіх цих злочасних пригод слід додати ще й втрату вузлика, вилученого жандармами під час його арешту, в якому носив деякі свої твори. Згідно з „Правдивим життєписом” були у ньому закінчені твори „Кароль” і „Руїни Кодаку”, підготовлені до видання у Варшаві, деякі українські пісні і невеликі польські поезії. Усе пропало [61, с.53]. Попередні події призвели до падіння

духу поета. Згасав фізично і духовно. Юзеф лікував Томаша в лікаря М.Войцеховського, рідні по черзі відвідували його і піклувався про його потреби. Не бачився в цей час ні з ким, рідко відзивався навіть до рідних.

Розчарування, невдача і ув'язнення гнітили Томаша, і не давала спокою відсутність відповіді на запитання: „Чому нащадки героїчного козацького народу, українці, не підтримали поляків у боротьбі проти царського поневолення?”. Українські селяни не підтримали повстання, вважаючи його чужою, «панською» справою. Про його стан після поразки Листопадового повстання, про його розчарування ясно свідчить творчість того періоду. Під впливом цього враження він написав кілька нових творів українською мовою, яким дав назву „Мандрівки”. Всього їх було шість, і називалися вони так: „Україна”, „До Дніпра”, „Мандрівець”, „Богом збережене місто”, „Вигляд з Горбатів”, „Ненаситний”[16, с.40], але збереглися тільки три з них: „Україна”, „До Дніпра”, „Мандрівець”.

Після поразки Листопадового повстання 1830 – 1831 рр., Т. Падура втратив інтерес до громадської діяльності. Розчарування, поразка та ув'язнення не найкращим чином вплинули на емоційний стан Томаша, внаслідок чого у митця стали помітні прояви психологічного розладу, який, зрештою, як припускають дослідники, міг бути й самозахисною симуляцією. Саме це, як не парадоксально, і врятувало його від зіслання до Сибіру. Після лікування звільнений під нагляд поліції, він проживав довгий час у рідних в Мшанці, майже не виїжджаючи з нього. Та на волі Т. Падура перебував недовго, оскільки 1832 р. його знову арештували. Цього разу Томаш, відповідно до матеріалів слідства, нібито вимагав грошей від верхівнянського поміщика В.Ганського. Рішенням суду Т. Падуру було позбавлено дворянства й засуджено до зіслання. Однак і цього разу покарання вдалося уникнути через підозру у психічній хворобі поета. Це й не дивно, смерть найближчого товариша, нездійснені мрії... Разом з Ржевуським вони були гарячими прихильниками ідеї польсько-українського братання,

плекали надію відновити Козацьку Україну. Мрії не справдились, і Падура, зламаний духовно, вів самотницьке життя, працював над історичними студіями. „З життя рухливого, повного вогню поезії і справ, він раптом перейшов у тишу, спокій і глуху печаль” [67, с.419]. Тимко, примирився з життям, внутрішній спокій переконав його, що можна „любити світ, благоволити світу, далеко від людей”. Він знайшов для себе необхідний для життя елемент в дружбі брата Яна [61, с.62], але тому ще більшим ударом стала для нього його смерть в молодому віці у 1837 р.

Він багато писав, скаржачись у творах на життя і власну долю, а вечорами страждав від меланхолії. Саме в цей час Падура переклав українською мовою твори Джорджа Байрона, Томаса Мура та поему Адама Міцкевича „Конрад Валленрод”. Перекладав Валленрода українською мовою неримованими віршами, як оригінал: „Пісня з вежі”, „До Вілі”, „Пісня Вайделоти”. Писав вірші, думи про козаків, окремих героїв з дворян, таких як Роман з Кошири - польового гетьмана, князя Романа Сангушка, або наслідував „Чайльд Гарольду” лорда Байрона. „Повертаючись до колишнього задуму, він вирішив доповнити і закінчити ідею про історію козацтва, частково уже виданою в піснях з музикою. Історію гетьманів у думках, покладену на власні мелодії. Ніби другу серію, яка була б метою своєю і основою пов'язана з піснями, складала історичну єдність. Приписками ж польською мовою до пісень і дум, тепер відповідно до викладеної ним ідеї, доповнилась козацька історія. Думи з'являлися в хронологічному порядку, як факти, а потім з'являлися історичні фігури” [61, с.64].

На початку 40-х сім'я переїжджає в Махнівку. На кошти, виплачені гр.Петром Мошинським старшому братові Тимка Ю. Падурі, як колишньому його секретарю, родина купляє там дім. [61, с.85] У Махнівці Тимко Падура прожив, не рахуючи поїздок, більше 30 років. Поступово покращується стан його здоров'я. Починає працювати вчителем синів свого друга П.Борейка в Пикові (Вінницька обл.) Він пише нові пісні і...занурюється в кохання.

Як і у кожного неспокійного романтика, у Т. Падури була своя нещасна історія кохання. Його кохана вийшла заміж за багатого, залишивши глибокий слід у його романтичній душі. Якесь „особа знатного роду” стала „об'єктом його почуттів і в той же час натхненням його болісних спогадів і бажань”. „Моя прихильність до неї, - каже він про себе, - зростала швидко і сильно. Висота намірів, почуття прихильності, дух часу, магічна сила зближували наші думки, об'єднували почуття і розкривали в душах новий світ. „Вперше і назавжди торкнули болем дикі почуття, а душа ще в дикій пустелі блукала!” [62, с.25]. Коли в 1827 році розбила серце поета і вийшла заміж за іншого, багатого магната, це вирвалося криком болю з закривавленого серця молодого поета в новому польському вірші „Фатіма”: „Ніч жахлива! Прокляття тобі!” Нездійснені мрії змусили молодого Падуру шукати радість в козацькому способі життя друга Вацлава Ржевуського [62, с.25].

І ось через 13 років доля знову привела його до коханої Франциски Баранської. Після смерті її чоловіка Томаша знову охопили почуття. Вони таємно одружилися в монастирі ордену кармелітів босих у Бердичеві [61, с.90]. Падура мав 40 років.

Незабаром князь Роман Сангушко повернувся з Кавказу (із заслання до Сибіру), Тимко поїхав до Славути зустрічати його. Зустріч після довгих років болісних подій, небачених страждань була дуже болючою і сердечною! Через кілька днів його перебування у Славуті, серед відвертих розмов затверджений був проект видання його „Українок” [61, с.86]. Гроші на проїзд і друк були відкладені, проблема буда з цензурою, яка в той час була посилена, а для нього, як говорив Тимко, страшніша, ніж для молодця в чайці дніпровські пороги! Втім, коли він приїхав з рукописом, цензором був тоді дехто Новицький, який взяв зошит доброзичливо і попросив поета трохи підправити [61, с.87] Поправки стосувалися також приписів. З поправленим рукописом у 1844 р. він відправився до Варшави, оселився в Леона Глюксберга, в якого друкувався. [61, с.87] і відвідував тільки В.Вуйціцького,

шанобливі спогади про котрого зберіг до самої смерті. Доказом того, що в реальному житті він не міг нічого логічно обмірковувати, і в даному випадку вчинив дуже нерозсудливо, є те, що коли з'явилися „Українки”, видавці давали йому за 1500 примірників 2000 срібних рублів; не погодився взяти гроші і спокійно виїхати, але по сто примірників роздав по комісійних (магазинах), решту забрав з собою – транспорт в дорозі промок, і, врешті-решт, після розрахунку витрат і прибутку, не повернулася навіть сума витрачена на цю поїздку [61, с.89]. Приблизно в цей час, здійснив подорож до Ченстохови, під час котрої шукав дарів гетьмана Тетері [62, с.70].

Але і шлюб не врівноважив поета: з наростаючою новою революційною хвилею 1846 року він знову потрапив у вир агітаційно-підпільної діяльності серед селянства в ще більш радикально - демократичному дусі, про що могли свідчити його польські поезії [25, с.244]. Він їздив по Україні, виступав за кордоном. Дружині залишив тільки прекрасний народний спів „Їхав козак за Дунай” [61, с.91]. У 1848 році Т. Падурі пощастило виграти у Варшавській національній лотереї 15 тисяч злотих (інші припускають, що таким чином була завуальована грошова дотація від дворянства), завдяки якому він міг виїхати за кордон. Під час поїздки Т.Падура відвідав Німеччину, Чехію, Швейцарію та Італію, познайомився з Джузеппе Мадзіні, впливовим активістом національного визвольного руху на Апеннінах, авторитетним політиком, талановитим письменником і філософом [25, с.244]. Уряду це не сподобалося, і йому було наказано покинути Італію, так само, як згодом Львів. Т.Падура був учасником знаменитого Слов'янського з'їзду в Празі в 1848 році, де він познайомився з видатним археологом П.Шафариком, до якого була адресована „Словенка” [61, с.92].

Після повернення в кінці 1855 року замкнувся в махновецькому будинку між своїми, з гіркотою в душі, з неприязню до всього! На щастя, у нього ще була любляча його сім'я, і дружба, перевірена злою долею. Живучи тільки

мріями, він віддалявся від сім'ї. Дивлячись тільки в майбутнє, сьогоднішня топтав ногами [61, с.92].

У 1850-1871 рр. перебував переважно в Махнівці, піклуючись про господарство і готуючи до публікації свої твори. Втомившись від негараздів, розчарований і самотній, він повернувся додому, до Юзефа і сестер, де вони вели більш-менш комфортне, спокійне життя [61, с.85]. В.Пшиборовський, передає нам опис Т. Падури останніх років життя: „До кінця життя він зберіг лагідний характер. У стосунках з рідними він був ніжний, дивився на світ поетичним поглядом, на минуле - з сумом, на майбутнє - з жалем. Йому подобалася відверта розмова, він уникав суєти і нових знайомих. Нарешті, за ставленням до деяких людей і фактів він був упереджений, як зазвичай буває у літніх людей. Він завжди вірив, що виграє у Варшавській лотереї, а значить, у нього завжди був квиток, і іноді йому щастило” [67, с.420-421].

Згодом померли сестри, не вдалося сімейне життя. Тимко Падура залишився зі своїм старшим братом Юзефом. „Зблизилися дві старості, дві душі, віддані один одному до смерті”, а коли поховав і цей „взірець людини”, частину будинку, він орендував бідній літній вдові з сином. Вона готувала йому їжу і прала, він служив і допомагав у городі. Вирощування дерев, овочів і квітів було для нього найкращим заняттям [61, с.93]. Практично всі останні його роки, починаючи з 1854 року, як і раніше, він майже повністю був ізольований від світу і людей. До 1858 року він ще іноді відмовлявся від своєї самотності і відвідував своїх близьких, але відтоді майже весь час просиджував у власному маєтку в Махнівці, і лише зрідка відвідував ще в сусідньому Козятині Мар'яна Васютинського [62, с.61], який також писав і мав з ним спільні погляди. Сусіди Мар'яна Васютинського приїжджали з усіх околиць, щоб поговорити з легендарною фігурою. Поміщик Мар'ян Васютинський теж був людиною надзвичайно освіченою. Також любив літературу, друкувався в польських журналах. Був автором нарисів про населені пункти в Польському Географічному Словнику, описав села Гурівці,

Махаринці, Волоське, Малу Клітинку, Острожани, Головчинці, Росоховатець, Васютинці. Сусіди Мар'яна Васютинського приїжджали з усіх околиць, щоб поговорити з легендарною фігурою, запрошували Тимка Падуру на літературні вечори.

В останні роки життя Т.Падура пише прозові праці, присвячені Україні, Польщі, козацтву Б. Хмельницького, Івану Мазепі та ін. У 1854 році написав останній прозовий твір „Гетьманці”, з циклу „Стежками Чайльд Гарольда по Слов'янщині”, де востаннє прокинувся бунтівний дух Тимка Падури. Цей прозаїчний твір був написаний у 1854 році після селянського повстання, що відбулося на Західній Україні. Більше він не писав. Він займався підготовкою до публікації збірки власних творів і написанням коментарів [62, с.59]. Дослідники не знайшли ні в його рукописах, ні в його зошитах (чернетках) найменшого натяку на який-небудь вірш за останні сімнадцять років його життя. Які причини - невідомо. Він більше не відчував у собі бажання писати, зайнявся переглядом своїх поетичних творів і написанням пояснень до них. Остання книга не була видана за життя поета. Повна збірка віршів і прози „Письма Тимка Падура. Посмертне видання з автографів” [62], яке разом з усіма текстами українською мовою (також в латинській транскрипції) і перекладене польською мовою, було опубліковано через три роки після його смерті. Свої головні поетичні твори автор написав в 1824-1832 роках.

Приблизний опис Тимка Падури в кінці життя дає видавець його творів в 1874 р. К.Вільд: „Люди, які останніх 17 років життя його ближче знали, згодом описали його наступним чином: „Був вище середнього росту, стрункий і витончений; лоб мав високий, обличчя бліде, трохи з шрамами, але при цьому серйозне і сумне, очі темні, пронизливі, погляд значний, повний спокою і туги, крок легкий, голову трохи схилену. Щодо одягу був охайний, у поведженні лагідний, у стосунках з рідними - делікатний, до жінок - упереджений. Пам'ять у нього була видатна, у розповідях він був цікавий і невичерпний, коли до того ж перебував у гарному настрої, говорив

чітко і плавно. Роботою він охочіше займався влітку, ніж взимку; по натурі мрійник, з міцною фантазією, серцем пильним, розум був більш схильний до медитації, ніж до праці і справ реальному житті”. [62, с.62] У самотній старості він рідко оживлявся, часто читав з пристрасстю Оссіана, Монтеня і Руссо, писав свої мемуари, міцно пов'язані з вітчизняною історією і подіями, які за життя спостерігав з властивої йому точки зору. У його квартирі панував найбільший порядок і зразкова чистота. Нестачі не відчував ні в одязі, ні в оточуючих [61, стор. 93].

У 1871 році Фома залишився вже один з братів і сестер, які практично всі померли неодруженими [62, с. 63] Томаш мав 70 років і відчував з кожним днем згасаючі свої сили і бачив близьку смерть. Улітку того ж року його відвідав далекий знайомий, який користувався величезною довірою. Не знаючи, яка його найближчим часом зустріне доля, довірив йому всі свої рукописи і проекти, які тільки ще й були, рекомендував їх після смерті розібрати, спробувати роздрукувати і видати закордоном [62, с. 63] Через кілька тижнів він відправився в Козятин, до М. Васютинського, і тут, в будинку друга, який дбайливо піклувався про нього, пробув кілька місяців, повільно вбитий раком в шлунку. 20 вересня 1871 р. він закінчив своє життя. Його поховали на парафіяльному католицькому кладовищі в Махнівці [85, с. 94]. У 1874 році Адам Малішкевич за свій рахунок замінив дерев'яний хрест на кам'яний надгробок з вигравіруваним ім'ям і датою смерті поета. Напис на плиті: „Пам'яті Томаша Падури пісняка України, співвітчизники поклали камінь р.1880. Народився 21 грудня 1801 року, помер 8 вересня 1871 року” („Ku pamięci Tomasza Padury pieśniarza Ukrainy rodacy położyli kamień roku 1880. Urodził się 21 grudnia, zmarł 8 września roku 1871”). Ця надгробна плита мала вказувати прийдешнім поколінням місце, де спочиває прах „козацького лірника, народного вісника, історика-антиквара, в молодості самотнього мрійника, в старості - філософа-християнина [61, с.95].

Одним з перших біографів Томаша Падури був поміщик з Козятина Маріан Васютинський. „Закоханий у літературу, він подружився з українським поетом Падурою, яким опікувався до самої смерті в Козятині, а потім увічнив у пам'яті людей його твори, видавши їх власним коштом” [16, с.66]. Рукопис Мар'яна Васютинського, друга поета, в будинку якого 8 (20) вересня помер Падура, „Про життя і творчість Т.Падури”, був створений на прохання Валерія Пшиборовського, журналіста Ілюстрованого Тижневика. М. Васютинський незабаром відправив до редакції текст [67, с.411]. З архіву М.Васютинського до рукопису додавалося також фото Падури, зроблене п'ять місяців перед смертю поета, 24 квітня 1871 року фотографом з Ляйпцига, що перебував в Бердичеві Т.Рехтера [16, с.5]. В. Пшиборовський пише: „...Ми звернулися з листом до п.Мар'яна Васютинського, просячи його надіслати нам короткі повідомлення про життя свого сердечного друга. Пан Васютинський не змусив довго чекати цих подробиць. Він надіслав їх нам відразу ж, розлого написані, разом з фотографією поета” [67, с.410-411]. Пізніше цими повідомленнями скористалися майже всі дослідники життя і творчості поета. Через рік після смерті Тимка Падури журнал „Бібліотека Варшавська” т.4 (Варшава, 1872 р.) в розділі „Життєписи” опублікувала статтю Валерія Пшиборовського, написану на основі матеріалів рукопису М. Васютинського, під назвою „Томаш Падура. Валерія Пшиборовського” з фотографією Т.Падури, переданою М. Васютинським. У книзі „*Pyśma Tymka Padurry. Wydanie rośmirtne z aftografiw*”, які з'явилася у Львові в 1874 р., видавець у вступі „Про життя і твори Тимка Падури”, датованим березнем 1874 року, повідомляє: „Протягом цілих 40 років, аж до смерті поета, ходили про нього різні звістки, і тому біографія його написана В. Пшиборовським, не кожному відома, і не спирається навіть на всіх правдивих даних (не вистачає в ній важливих деталей, невідомих навіть Маріянові Васютинському), ми вважаємо обов'язком вказати тут докладні повідомлення про життя і твори Падури” [62, с.3]. Далі видавець К.Вільд дає досить цікаву

для всіх дослідників інформацію: „Опираємось на самих творах поета і приписах до них, розташованих в п'яти великих томах, багатьох зошитах і записках, разом з попередніми 400 аркушів. В одному окремому зошиті ми знайшли навіть біографію, написану М..з..S (особа не встановлена) 12 жовтня 1852 р., яку поет власноруч підписав і деякими коментарями доповнив, і яку можна вважати свого роду його автобіографією” [62, с.3]. Архів Т. Падури в даний час знаходиться в рукописному відділенні Львівської обласної бібліотеки ім.В. Стефаника [19].

Великий поет Томаш Падура помер у забутті на Поділлі, і на тривалий час стежки, які провадили до нього, були затерті. Але у 2016 р., після довгих і невдалих пошуків історик з Козятина Микола Купчик знайшов на кладовищі в селі Махнівці надгробок автора з вигравіруваним на ній написом: „Пам'яті Томаша Падури, пісняка України, земляки поставили камінь”. 8 вересня делегація Козятинського району та місцевої махнівської влади спільно з представниками села відсвяткувала 145-річчя покійного поета Томаша Падури, на його могилі були покладені перші квіти. Було виголошено слово про життя і творчість пісняка України Т.Падури. Пам'ять про поета жива. У Козятині працює польсько-український культурний центр ім. Т. Падури, при ньому польська школа. Незабаром у Махнівці Козятинського повіту, де довгий час з родиною жив поет і де спочиває його прах, відбудеться перший Міжнародний фестиваль „Дорогами Тимка Падури”. У 2016 році в музичній школі в Іллінцях була відкрита двомовна меморіальна дошка на честь Т.Падури, у Львові є вулиця Томаша Падури, в Козятині - провулок. Планується встановлення пам'ятника поетові в Іллінцях. У Махнівці з'явиться туристичний центр.

РОЗДІЛ 3 ТВОРИ І ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА

3.1 Видання творів

„Томаш Падурра довгий час вважався міфом, втіленням фантазії і поетичності українського народу. Однак з того моменту, як він надрукував свої „Українки” в 1844 році у Варшаві, коли в останній раз перебував там деякий час, хоча й ні з ким не спілкувався, тоді перестали сумніватися, що він живий [67, с.410]. Ранні відомі твори Т. Падури, написані польською та українською мовами в 1824 – 1825 рр., поширювались у рукописних версіях, а першим твором Т. Падури, який побачив світ, була дума „Золота борода”, присвячена В. Жевуському, яка помилково була надрукована під ім'ям його брата Юзефа у „Варшавському щоденнику” в 1829 р. Твори Томаша Падури широко поширювались і з'являлися на сторінках літературних журналів, головним чином у Галичині. Перша збірка творів Т. Падури „Співи Томаша Падури” була видана у Львові в 1842 р. К.Яблонським без попереднього дозволу та нагляду автора. У передмові до неї Кастан Яблонський писав: „Співи Томаша Падури одними високо цінуються, багатьма читаються з приємністю і загалом віддавна вважаються одним зібранням, яке я видаю для громадськості у такій кількості, яку мені вдалося зібрати з різних відомих мені джерел, і сподіваюся, що вони будуть позитивно сприйняті” [60]. До збірки увійшли переважно українські вірші Т. Падури та кілька випадково приписаних йому творів. Твори були написані українською мовою, але латинським шрифтом, деякі перекладені А.Пенькевичем. Крім думи на честь рудобородого Вацлава Жевуського, до „Співів” увійшли такі твори українською мовою, як „Кошовий”, „Низовець”, „Запорожець”, „Князь Роман Сангушко”, „Рухавка козацька” і „Піснь Відортова”, „Золота борода”, а також написані польською мовою: „Могила”, „Уривок зі спогадів Томаша Падури”, переклади творів Адама Міцкевича українською мовою „До Німна”, „Прощання Чайльд-Гарольда”, а також пісень Селіма Резуляда, які Падурра переклав польською мовою „До Еміра Таг-ель-Фахер-Абд-Ель-

Нішан”, „До Шанар Долини” або „До весни на долині Шанар”, балада „Пані Твардовська”. У збірці також є твір Томаша Олізаровського, написаний на честь Томаша Падури під назвою „Спів Козака”. До цієї збірки потрапили й твори випадково йому приписані.

Цей факт змусив Т. Падуру розпочати підготовку оригінального видання власних творів, яке побачило світ у 1844 р. у Варшаві під назвою „Українки з нотою Тимка Падури” [69]. Його, поет присвятив „Романові з Кошири на пам’ять наших молодих літ”. До видання увійшли 13 поезій українською мовою із дослівним польським перекладом, здійсненим самим автором, та музичних партитур до них. До книги увійшли дев’ять українок і три думи. До збірки увійшли „Козак” , „Кошовий”, „Низовець”, „Лісовчик”, „Січовий”, „Чайка”, думи „Остафій Дашкевич”, „Гостиня в Івоні”, „Веслярі” з циклу „Шляхами Чайльд-Гарольда по Слов’янщині”, пісня „Гандзя з Самари”, „Козацька пісня” і дума „Роман з Кошири”, яку критики вважали перлиною української поезії, назвавши її справжнім „пам’ятником похвали” поета [25, с.245]. У рецензії на збірку зазначено: „До кожної з цих пісень подано музику, написану самим автором, до однієї ж музику написав відомий Кароль Ліпінський. Поруч з оригіналом на другому боці розташований дослівний польський переклад, зроблений самим автором, а наприкінці усієї книжки багаті і цікаві історичні описи, подані найчастіше з раніше невідомих рукописів, які представляють деякі події, що відбулися в Україні, в дещо іншому світлі, ніж деінде можна побачити. Падура захоплений воєнним козацьким минулим: у ньому живе, ним дихає і часто з його коротких урізаних слів перед очима промайне зморщене лице якогось Дашкевича чи Свірчовського”. У рецензії на „Українки”, читаємо: „З-поміж усіх письменників, які намагалися писати поезію українським діалектом, Падура єдиний, хто може називатися поетом без образливого підтексту. Те, чим він перевершує всіх, є естетичне оформлення і певне відчуття святості в стосунку до минулого життя предків. При такій невеликій кількості поезії,

написаної для співу, ця книжка стане дуже бажаною для прихильників народних мелодій, а своїм розкішним і дуже елегантним зовнішнім виглядом може оздобити столики і фортепіано музичних пань” (Dziennik Mód Paryskich. Lwów, 24/08/1844). Падура не мав музичної освіти, тому більшу частину його пісень записав нотами граф Жевуський, а „Козачу пісню” - Карл Ліпінський. Микола Лисенко, в свою чергу, написав мелодію для вірша „Лірник”. Свого „Лірника” автор присвятив „тіням гетьмана І.Мазепи”, на його думку найбільшого, хоча й неfortunного лідера українців [62, с.10].

Це прикрашене видання було явно адресоване численним тоді сентиментальним шанувальникам українського фольклору, іронічний портрет яких створив Юліуш Словацький у поемі „Фантазії” у вигляді графині Респектової, фанатки „пісень Падури”. Словацький був чи не єдиним тоді польським письменником, який звернув увагу на сентиментальний придворний характер стилізації, якій піддавався український фольклор в історичних і романтичних творах Падури [15, с.478]. „Українки” були з прихильністю сприйняті критиками [62, с.53].

У грудні 1857 року в „Бібліотеці Варшавській” був надрукований вірш „Мандрівник”. В 1861 році Падура надав К. В. Вуйціцькому для другого видання „Історії польської літератури” два вірші, один польський, другий український. В 1864 р. з „Подорожі Чайльда-Гарольда по Слов'янщині” анонімно опублікував в „Бібліотеці Оссолінських” короткий нарис під титулом „Іван Мазепа” [62, с.61]. Інші свої поезії, незважаючи на те, що їх було достатньо, не видав за життя. Наприклад, невідома доля спіткала його рукописи поетичного роману „Кароль”, „Дон Жуан” Байрона, „Душеньку”, „Кодак” [62, с.1] Через 10 років Падура зайнявся підготовкою до друку нового видання своїх творів, в яке повинні були увійти, як двомовні вірші з коментарями, так і інші твори польською та українською мовами, а також історичні нариси. Але за життя здійснити цей намір йому не вдалося.

Автор залишив рукописи мемуарів, а також підготовлений до друку збірник творів (польською та українською мовами) з докладними коментарями, в яких виклав свої погляди на минуле України. У коментарях, а також в історичних нарисах, що увійшли до збірки, він не раз цитував уривки з документів згодом втрачених, що надає його роботам вартість історичних джерел [15, с.478]. В цих доповненнях та поясненнях польською мовою, у яких автор описує окремі події з української історії, були речі які, на його думку, були особливо важливі. Ця збірка була видана під назвою „Pisma Tymka Padury. Wydanie posmertne z awtohrafiw” (Письма Тимка Падури) у 1874 р. Видання відбулося за сприяння колишнього протектора Р. Сангушки, з передмовою видавця К. Вільда. Поруч з текстами українською мовою (у латинській транскрипції) подавалися їх переклади польською, але і це видання не охопило всіх його творів, деякі твори зникли без вороття.

У другій половині тридцятих років ХІХ століття поет написав „Бурлачки” („Пісняр ліра-лірник” та „Україна”) і „Монголки” („Путь монголів”). Крім творів друкованих у попередніх виданнях, до збірки також увійшли неопубліковані раніше українки „До земляків”, „Лірник”, „Реєстровий”, „Чорноморець”, „Бурлака”; думи: „Конашевич”, „Мурашка”, „Рожицький”, „Сірко”, „Тетеря”, „Гордієнко”, „Барабаш”, „Мазепа”, „Свірчовський”. У ній також були вперше опубліковані так звані „Мандрівки” („Україна”, „До Дніпра” та „Мандрівець”) та – в окремому розділі – „Різності”, куди ввійшли як друковані раніше „Пісні Сина Ель-Ааса Селіма Ресуляда”, так і нові твори – „Шапка”, „Фатіма”, „Романові Сангушко на новий 1828 рік”, „Гробниця Дороти кн. Сангушко”, „Фантазія”, „Спогади”, „Піснь Альдони” (з „Конрада Валленрода”), „З пісні Вайдельоти” (з „Конрада Валленрода”), „Преображення”, „Фантазії”, „Місто”, „До Т***”, „Аль-Буфара” (балада з „Конрада Валленрода”), „Візія, ліра-лірник”, „До М***”, „Слова до Йосипа Павла Шафарика”, „Гетьманці” [25, с.246]. Першу публікацію побачили написані у шістдесятих роках прозові історичні розвідки Т. Падури під

назвою „Історичні нариси”, серед яких „Українські козаки”, „Богдан Хмельницький”, „Іван Сірко” та „Іван Мазепа”. До зазначених творів наприкінці книги вміщені розлогі примітки (на 90 сторінках) польською мовою [25, с.246].

Нині її рукопис зберігається у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника (відділ рукописів). Також є збірка віршів Падури українською мовою (з паралельним польським перекладом) „Українки”, який Падура власноруч переписав і подарував на пам'ять дружині Францисці в 1841 р., чернетки деяких творів, виписки і замітки до творів Падури, переклад на польську мову фрагмента заміток Маркіза Астольфа де Кюстена про подорож по Росії в 1839 р. „La Russie en 1839”, а також біографія Падури, написана невідомим автором в 1852 р., переписана рукою Падури і ним же пізніше виправлена [15, с.478].

Над вивченням давніх літописних матеріалів працює з перервами ціле життя; особливо поринає в них на початку 1840-х років. Історію козацької України (вона його захоплювала найбільше) Падура хотів охопити тематично в двох циклах віршів, що оспівували б кожен окремих тип історичного козака в його, Падури, розумінні („Українки”: „Січовий”, „Лісовчик”, „Низовець”, „Реєстровий”, „Козак”, „Кошовий”, „Запорожець”, „Чорноморець”) і найвидатніші — знову ж у його розумінні — постаті з історії козацької України („думи”: „Дашкевич”, „Мурашка”, „Рожинський”, „Роман з Кошири”, „Свірчовський”, „Конашевич”, „Барабаш”, „Тетеря”, „Сірко”, „Мазепа”, „Гордієнко”). Цей «козацький» цикл він поширював потім піснями про слов'янсько-княжу Україну, з-поміж яких відомі і збереглися лише недокінчені „Монголки” („Путь монголів”) — романтичне змалювання боротьби татар з південними українськими племенами. Перший цикл одночасно мав нагадати романтичну думку про „виродження” славного колись козацтва в дніпровських рибалок-бурлаків („Бурлака”, „Чайка”, „Веслярі”). Докладнішому оспівуванню сучасного стану України (козацької)

з байронівських позицій співака-мандрівця (і пробудника!) був присвячений згодом ще окремий цикл „Мандрівок” („Чайлд-Гарольда по Слов'янщині”): „Україна”, „До Дніпра”, „Мандрівець” [4, с.3].

Творчу спадщину Т. Падури доповнили зроблені ним переклади, в тому числі переклади „Конрада Валлерода” А.Міцкевича, „До Інеси”, три „Єврейські мелодії” А. Міцкевича, Дж.Г. Байрона, а також „Мелодії XVI-XXI” Т. Мура [25, с.248].

Потім українки і думи Т. Падури, написані кирилицею, були опубліковані ще кілька разів окремими колекціями як „Співанки українця Тимка Падури”[28], або були надруковані разом з творами інших авторів, серед яких у книзі С.Будзинського „З чужого Парнасу” [38], які також містили переклади з Г. Х.Андерсена, П.Беранже, Г. Гейне, Й. Гете, В. Жуковського, Н. Лермонтова, А. С. Пушкіна, Ф. Шиллера. До збірки „Твори Маркіяна Шашкевича і Якуба Головацького” також були додані твори І. Вагілевича і Т. Падури, написані кирилицею [25, с.248]. Однак для видавця Г. Задембського головним було бажання популяризації українських писань, бо „кілько ж то тих рускіх співанок?” [29, с.3-6]. „Тому недостаткови” бажуючи „зарадити”, видавець власним коштом почав видавати „руські співанки”, почавши серію „Співанками Тимка Падури”, — а то для того бо, о кілько ми відомо, не всюде и не всі за них знають, хоть годить ся, аби кождий русин їх знав, бо Тимко жив, співав и писав лиш про свою любу рідну Україну” [21, с.27-28].

3.2 Літературна Критика

Польська літературна критика 30-х і 40-х років XIX століття захоплювалась співвітчизником, який творив українською мовою, і його стилізація збіглася за часом з тодішньою літературною модою. Його хвалили такі відомі письменники, як Вінцентій Поль, Северин Гоцинський, Міхал

Грабовський. Хоча критиків, що негативно оцінювали його творчість в ті роки, теж вистачало, вони публікувалися скоріше в журналах панславістської орієнтації „Зоря” і „Петербурзький тижневик”. Така критика, нехай десь і влучна, швидше зміцнювала його позиції. Наприклад, він не отримав визнання серед української інтелігенції у Львові, а також у Тараса Шевченка [25, с.245].

Перше видання творів Падури спричинило появу низки статей у літературних часописах. С.Гощинський висловився про свого приятеля дитинства так: „Однією з таких зірок у вчорашньому минулому був Томаш Падура. Він належить до поетів, що оспівували Україну, і не поступається жодному з них своїм історичним талантом, вмінням вловлювати її найтонші риси, передаючи їх з більшою чарівністю завдяки тому, що писав малокозацькою мовою. Відомо, що цілу збірку подібної поезії митець мав виголосити у Петербурзі. Невідомо, чому цього не зробив; невідомо також, що з ним сталося. Серед них мала бути поема непересічної краси „Кодак”, написана польською мовою. Але нам достатньо відомих пісень цього справді натхненного поета, щоб відверто нарікати на сумну долю, яка так рано забрала його від нас. Це пісні, живцем вийняті з людського серця, про які можна сказати, що вони століттями омріялися українцями; там така істина, таке правдиве зображення народу, можливо, одного з найпоетичніших у світі, а ще й така поезія... На щастя сучасників і на гордість майбутнього, можемо сказати, що таких, як Падура, маємо бідше” [39, с.14].

Схвальну рецензію після виходу його першої збірки дав історик літератури Вл.Вуйцицький: „Падура належав до поширювачів великої ідеї на Україні; щоб збудити в ній пам'ять світлої минушини, ніхто з такою привабливістю мови не заспівав, ніхто так не вкрадався в серця, щоб їх підкорити. Найкращі пісні він утворив українським наріччям, зрозумілим українцям і таким приємним для нас” [25, с.258].

„Падура довго вважався у нас міфом і фікцією”,– писав у 1866 р. Вінцентій Поль, маючи, вочевидь, на увазі час, коли твори поета поширювалися в рукописах чи усних переказах. Попри це, „Падура належить до найрідкісніших явищ поетичного світу, я б сказав, на земній кулі, бо він письменник іншого духу, письменник іншої мови [60, с.344].

Один з перших біографів Валерій Пшиборовський писав: „Лише після Падури міг прийти Залеський та інші: до Падури це було неможливо...Колись, якщо сягнемо по історичні думи з усього нашого краю, коли поезія остаточно досягне тієї висоти і стане невід’ємною від музики, невід’ємною від життя, тоді ми озирнемося на Падуру, і не тільки ми, а всі у цілій Слов’янщині, бо його пісні прості, а думи мають таке ж значення для нашої літератури, як поезія Гесіода для літератури грецької” [67, с.422].

К.Вуйціцький у вступі до „Романа з Кошири” зауважив: „Багато пісень Падури навіки перейшли в уста народу, в далекому майбутньому повторювати будуть наступні покоління пісні пророка, хоч і не будуть знати їх творця. Падура в цих співочих думках, які так охоче хапає кожне вухо, що линуть до серця, описав все життя козацьке” [67, с.423].

У 1886 р. побачила світ збірка віршів найвідоміших зарубіжних поетів, до якої поряд з творами Й-Ф.Шіллера, Й-В.Гете, Г.Гейне, О.Пушкіна чи М.Лермонтова, увійшло і дванадцять творів Томаша Падури [38]. „І спогади, вміщені у „Літературній каві” („Kawa literacka”) К. Вуйціцького, і твори Падури, вміщені в антології разом із найвизначнішими іменами „іноземного Парнасу”, можуть стати своєрідною посмертною даниною поетові, майже забута творчість якого ще не раз викликатиме емоції у читачів». Саме так напише про „великого українського пророка” у „Клосах” („Kłosach”) кореспондент з Риму (ймовірно К.Вуйціцький) з нагоди завершення в Італії роботи над надгробком поета видатним скульптором Віктором Бродським 1876 р. [51, с.91-92].

Юзеф Антоній Ролле написав дослідження, присвячене емірові Жевуському, в якому не міг оминати такого вірного друга графа, яким був його придворний лірик. Автор, лікар-психіатр за професією, а за покликанням – історик-аматор, представив Т.Падуру як доволі трагічну постать: „Тимко Падура, який наскрізь перейнявся давньою величчю козаччини, довгі сорок років страждав на цій землі (після втрати друга). Під час походу Еміра на Дашів, він дістався за Дніпро, щоб пожинати плоди посіяної там пропаганди; на шляху до одного з українських містечок його затримали, посадили під замок на цілий рік; це ув'язнення вберегло його від розчарування, бо ті його колись щирі слухачі приєднувалися до козацьких полків для того, щоб йти на Віслу, але з метою придушення знахабнілих побратимів. Бідний поет так і залишився безнадійним мрійником до самої смерті, страждав від бідності, іноді люди жартували з його марень, а він вірив. Під впливом такої віри видав свої „Співи” у Львові 1842 року, а через два роки опублікував „Українки” у Глюксберга у Варшаві; останні гроші віддав за друк дуже дорогої і гарно оздобленої книжки; був гордим, не хотів прийняти допомогу від одного з найбагатших, щиро люблячих його сусідів. І ці „Українки” спіткала гірка доля, ніхто їх не читав, хоча за зниженою ціною розкидали їх по світі. Книжки також мають іноді злу долю. Потім замовк, можливо, через жахливу ситуацію, через кривавий протест української бідноти, під час останніх потрясінь його серце завмерло від болю, бо так важко відмовитися від мрій, виплеканих понад півстоліття. І забули про Тимка, а звістка про його смерть у 1871 році навіть викликала подив серед місцевих жителів, які думали, що він уже давно помер” [64, с.76].

Саме у той час і в Польщі, і на еміграції почала загострюватися критика творчості поета Юзефа Богдана Залеського і всієї української романтичної школи. „Чужі квіти, хоча зовнішньо подібні на рідні, не приймуться на вільному ґрунті України, можливо, лише в теплицях панських дворів”, – писав Михайло Чайковський (1804–1886) у 1842 році в рецензії „Pieni” у

часописі „Jutrzenka”. Він звинувачував Падуру, як і Залеського, в ідеалізації польсько-української минувшини [41, с.117].

Незважаючи на свою прихильність до української народної творчості, не був оцінений національними активістами молодого покоління. Його звинувачували у відсутності „руського духу”, за що його різко критикували. Український вчений Яків Головацький писав, що Падура не творив „чистою” українською мовою, його вірші, створені на Україні, були сумішшю української мови з російською, польською, церковнослов'янською (пор. суржик) [29].

Незважаючи на ці слова критики, твори Падури користувалися в Україні великою популярністю. Багато з них увійшли до фольклору і сприймаються самими українцями як народні пісні. „Кожен поет міг би йому позаздрити. Не папір, не друк підхоплював його пісні і думи, але живі серця, живі уста залишали в собі пам'ять вічну” [67, с.417].

Польський письменник і історик Ф.Равіта-Гавронський висловлювався про Падуру дуже критично, наприклад: „не використовувати як зразок стилістично-мовний казус Падури”, однак в останньому реченні своєї статті все ж визнав, що Падура може бути учителем у відчутті і захопленні „колоритом і життям” для корінних українських поетів. Одночасно критик називає його мрійником, хоча гідно оцінює його дослідження з історії України, визнає його гуманістом з проявами таланту і справжнього натхнення. Попри це, в усій його творчості критик вбачає фальш, оскільки у піснях і поведінці Т.Падури прочитує головно докази того, що він не став українським поетом, бо не зумів достовірно передати дух пісні українського народу. [63, с.741-751].

Свою оцінку творчості Т. Падури дав і Т. Шевченко у двох своїх творах – „Прогулка с удовольствием и не без морали” (1856) і в „Щоденнику” (20 травня 1858). У повісті „Прогулка...” автор розповів, що в одній єврейській

корчмі він побачив книжку „Украинская поэзия Т. Падуры”, яку він викупив за 5 злотих. А далі поет трохи зневажливо признається: „Поэзия Падуры мне известна и переизвестна” [35, с.211]. Свою критику Т. Шевченко продовжив у „Щоденнику”. До слів анонімної пісні він подав такий коментар: „Написання цієї простої пісні приписують самому Кармелюкові. Це образа славного лицаря. Це твір мізерного Падури” [36, с.186].

Всі негативні оцінки уклав С. Єфремов в „Історії українського письменства” і кинув кілька нищівних формулювань: „дворацький поет Ревухи – Золотої бороди”, „шляхтич в українській одежі”, „абиякий хист”, „невеличкий талант” [25, с.261]. С. Єфремов називає Т. Падуру „пісняром дворянських гуртків все-таки став, популярність його за їх межі не виходила, хоча це не зменшує для нас його інтересів вже просто як особистості, своїм життям і боротьбою оригінальною і незвичайною” [10, стор. 231-232]. Разом з тим, відзначимо, що ще перед Т. Шевченком Т. Падура наближав віршові розміри до народних.

І. Франко, акцентуючи намір поета „вхопити за душу українського селянина-кріпака та привернути його до почуття солідарності зі шляхтичем на ґрунті спільної туги за минувшиною”, назагал відмовляв йому в поетичному таланті та достатньому для поетичної творчості знанні української мови [34, с.170]. Попри критичні оцінки, мова Падури мала також своїх прихильників.

В. Гнатюк пише: „Падура був найталановитішим з усіх поляків „української школи”, що писали українською мовою. Його творчість мала деякий зв’язок з лірикою панських теорбаністів, та й він сам належав до савранського гуртка двадцятих років графа Жевуського. Однак його літературна спадщина з усіма своїми досить значними дефектами і його політичне кредо не вкладалися у рамки співця-нахлібника, як дехто собі це уявляв. Політично Т. Падура належав до прогресивної шляхетської

інтелігенції, а на літературній ниві пішов далі простої стилізації народної пісні” [1, с.110]. „Тому поява на літературному Олімпі серйозного українськомовного письменника...поставило в незручне становище вже три сторони: польську, російську, а тепер ще й українську. Кожна з них відмовилась від його серйозного сприйняття, кожна одразу відчула його, як це не парадоксально, не свійськість, одні через мову, другі – через шляхетське походження, треті – через національну приналежність. Росіяни – тримали його під слідством, поляки не купували його книг, українці – вважали „мізерним”... Дві відозви Т. Падури „До земляків” - українців („Do zmlakiw!”, 1847, 1850) губились у вирію буденного життя, творчість була непотрібною, політичні погляди незрозумілими, життя – дивним. Поет-лірник, створивши свій унікальний та неповторний художній світ, у якому жив і творив з повною віддачею, опинився на маргінесі літературного процесу, виявився чужим у рідних автохтонних культурах, не сприйнята ними, не зрозумілий ними, не прочитаний ними до кінця, у підсумку – підданий духовному остракізму” [9, с.447].

Для романтиків було характерне ідеалізоване бачення України та польсько - українських відносин. Ю.Косач (псевдонім Г.Жаховський) у статті „Тимон Падура” [73] в 1934 р. підкреслював, що, на відміну від своїх сучасників і попередників „української школи”, Падура був послідовним у своїй політичній концепції, був явищем досить яскравим і своєрідним, а крім того, писав українською [25, с.93] Його творчість мала яскраво виражене політичне забарвлення, він вважав його свого роду попередником Тараса Шевченка. Головним його завданням, як влучно підкреслив дослідник, було пробудження українського народу від довгого і міцного сну.

Життю і творчості Тимка Падури було присвячено декілька книг і більше ста статей. Однак його творчість все ще залишається мало відомою широкому колу українців і поляків. Його твори - бібліографічна рідкість, хоча і доступні в електронному вигляді.

3.3 Характеристика творів

Своє словництво Падура найбільше черпав з мови народних пісень, на зразок яких і складав свої „українки”. Сам Т. Падура свої твори поділяв на „українки” та „думи”. Ця класифікація була і є досить умовною, оскільки не має чітких критеріїв ні щодо змісту, ні з погляду аналізу їх поетичних особливостей. Основною тематичною домінантою цих творів є історичне минуле. Можна вловити лише досить умовну різницю, коли предметом „українок” є більш загальні явища історичного минулого, як у поезіях „Лірник”, „Січовий” чи „Козак”, а героями дум є конкретні історичні особи, наприклад, Конашевич, Рожинський, Сірко, Тетеря, Мазепа та інші [25, с.248]. Більшість творів мала назви, пов'язані з історичним минулим України. „Українки” по своїй суті - це пісні, думи частіш за все склалися з частин, хоча і не обов'язково були більші за розміром.

Латиниця залишається основною формою передавання української мови в колі правобережних письменників та етнографів — вихідців переважно зі зuboжілої польської шляхти. Очевидно, що природній для них латинський алфавіт був одним із засобів для включення до польського культурного простору правобережних земель, що після третього поділу Польщі опинилися у складі Російської імперії. Водночас уживання української мови в літературній творчості було свідомим кроком із виразним емоційним підґрунтям: українські вірші, стилізовані під народні пісні, повинні були підкреслювати зв'язок з рідною для них українською землею. Нарешті, сам факт введення української мови у сферу „високої” літератури можна розглядати як певну протидію офіційній мовній політиці Російської імперії [21, с.27-28]. У зв'язку з цим поет розробив власну систему української фонетичної орфографії на базі польської латинки (ця система збережена ним у збірці, над якою автор працював останні роки життя, виданій вже по його смерті в 1874-му році [62]). Тобто всі латинські літери мають свої сталі відповідники серед кириличних букв.

Як показало дослідження мови „Українок” Т. Падури, рідною для поета була говірка на межі західноподільських та південноволинських [20, стор. 7-16], і хоча вузькодіалектних рис поет намагався уникати, його мова досить добре відображає риси живого мовлення цього ареалу. Мовний аналіз українських поезій Тимка Падури, виданих латинкою та кирилицею, наочно продемонстрував важливі тенденції, що діяли в україномовному просторі в середині — кінці ХІХ ст. З одного боку, це свідоме та несвідоме включення до літературних творів (а відтак і літературного стандарту) розмовних та діалектних елементів, що наближає ці твори до фольклорного типу мовлення, тісно пов'язаного із живою стихією мови. З другого, бачимо тенденцію до нормалізації живого мовлення, що знаходить свій вияв в униканні як Падурою, так його видавцем яскравих діалектизмів з вузько локальним значенням [21, с.46].

Поет користується польською графікою, але загалом Падурина мова стає вільною від помітних діалектизмів, на що, очевидно, вплинула його мандрівка просторами південно-східного Правобережжя та «соціальне замовлення» від козацько-селянського середовища, для якого він писав свої вірші. Що ж до української фонетики й морфології у його творах, то вони становлять дивне поєднання двох діалектних елементів української мови, південно-західної та південно-східної групи. [21, с.46] Діалектизми, церковнослов'янізми, полонізми, роблять мову Падури досить штучною і важко зрозумілою сучасному читачеві [25, с.248].

Падура створював поезії за зразком епічних співаків. Головною темою його творів було оспівування перемог козацтва, доблесних козацьких походів і кровопролитних битв. Творчість народного поета Т.Падури характеризує ніжне ставлення до малої батьківщини, з багатьма суперечливими рисами, але завжди волелюбною. В багатьох творах проявляється характерний для романтизму бунт проти тиранії, авторитаризму, з'являються мотиви боротьби за Батьківщину.

Вільних внуки злучим руки,

А сила все зможе!..

І верне власть, і славу дасть,

Вільне Запороже!

Україна у творчості Т. Падури постає перед читачем загадковим та екзотичним краєм, що споконвіку асоціювався зі свободою та волелюбністю, а опис українських краєвидів витриманий автором у романтично-сентиментальному настрої, наслідуючи традиції «Пісень Оссіана», яким притаманні темні, похмурі тони, неспокійні явища природи – рвучкий вітер, чорні хмари, бурхливе море, туман тощо [25, с.253]. Український лірник не раз використовує мотиви природи: красиві українські степи, долини і річки, яри, кургани і дороги. Для підкреслення експресивізму поет використовує бурю, вітер, хмари, ніч, хвилі, туман, пожежу, смерть, кров, могили.

Згідно з історичною традицією в українській народній творчості були присутні герої. В думах Т. Падури це були також гетьмани і воєначальники, але передусім козацтво. Головним героєм більшості поезій є козак, воїн, байронічний романтичний бунтар - невід’ємна частина землі, що його зростила. Образ цей у інтерпретації автора має деякі спільні характерні риси. Так, наприклад, у вірші „Низовець” (Кізи-Кермен, 1828), поет малює постать низовця - козака, який хвалиться, що його боїться турок, і що він готовий напасти на Царгород. Козак з однойменної „українки” представлений молодим юнаком, який понад усе цінує волю і славу. Він несе помсту своїм ворогам: кров і вогонь. Символи війни присутні як на землі, так і у воді. Але це війна за відновлення колишніх кордонів Речі Посполитої [25, с.253] Як вже згадувалось вище серед козаків Падура розрізняв: січових, низових, реєстрових, кошових козаків, але це завжди сильний, героїчний персонаж, хоча іноді буває невинувато жорстоким, самотнім.

Головною темою його творів була похвала перемог козаків, оспівування доблесних козацьких походів і кривавих боїв. Герой більшості віршів Тимка Падури - козак, у якого смагляве обличчя, вуса. Він називає його вільним птахом, дитиною пущі. Завжди поруч з козаком кінь, шабля і списа. Козак в поезії пісняря України – типовий романтичний герой, неординарний, нескорений, дикий і вільний.

Історичне минуле Т. Падура не завжди сприймає об'єктивно, на що були свої причини, тому що „треба пам'ятати про ту роль, яку грали думи і пісні як фактор консолідації української національної спільності; вони становили важливе джерело культурних компетенцій, особливо стилізованого історичного знання, викликали привабливу модель сприйняття минулого і в той же час становили важливий елемент місцевого обряду, який відрізняв від інших етнічних груп або народів”, - пише К.Якубовська-Кравчик [37, с.132-133].

Як вже згадувалось, декілька видань поезій Падури супроводжувалось чисельними поясненнями, які також представляють інтерес для подальших досліджень. Частина з них стосується вимови та транслітерації української мови в різних регіонах України. Українську мову поет називає „найкрасивішим наріччям”, „чистою і мужньою мовою” [69, с.125] Зроблені автором виноски пояснюють історичний контекст його пісень. Цікаві історичні описи, взяті найчастіше з раніше невідомих рукописів, представляють деякі події з історії України в дещо іншому світлі, ніж деінде можна побачити. Стосуються, насамперед, звичаїв козаків, їх способу життя, керманичів (Павлюка, Наливайка, Дашкевича), пояснюють значення слова кіш і кошовий, Чорний і Кучманський шляхи, містять латинські тексти про козацькі привілеї, лист про відправку послів до Хмельницького, лист Іслан Гірея кримського хана до короля Яна Казимира, пункти Зборівського договору, повідомлення про посланництво Ал. Тшебінського до турецького правителя Амурата, посольство ксьондза Збараського до Туреччини за

царювання Сигізмунда III, витяги з промови Ієроніма Ключковського гетьмана лісовців до імператора Фердинанда.

Для творів найвидатнішого козакофіла своєї епохи характерний символізм, це передусім символи: кров, вогонь, сонце, місяць, хмари та ін. В поезії використовує епітети, контраст, метафори, інверсію, рефрени. В.Гнатюк визначив особливості поезії Т.Падури: евфоніка – бідна рима, мало тропів, але гарні паралелізми (бо він писав тексти для співу); строфіка і ритміка також були зумовлені характером творів (танці, пісні) – йдеться про народний шумковий ритм для надання емоційної сили та неприродності наголосам; лексика, що виявилася у поєднанні південно-західної та південно-східної говірок, чимало полонізмів і лінгвістичних незграбностей при невеликій кількості граматичних помилок. Усі перераховані риси, на думку дослідника, мали засвідчити джерело вивчення Т.Падурию української мови – не друковане письмо, а лише народно-поетична творчість [25, с.237]. Схеми Падуриних віршів і строф доволі різноманітні, навіть вишукані. Вони включають і тонічні схеми, зокрема коломийковий 14-складовий вірш [4, с.14].

Вірші цього українського лірника відрізняє гармонія, мелодика, емоційність, іноді меланхолія, драматизм, виразність. Цікаве було б дослідження «Українок» Падури з точки зору музики. Переважна більшість творів передбачалася для співу. Відомо, що поезія і музика тяжіють одна до одної. Поезія по суті також є музикою. Слова з музикою більше влучають в серце слухачів. Стародавні поети співали пісень і грали на лірах та інших музичних інструментах. Цей спів називали лірикою. Лірниками називали бродячих народних співаків, що грають на лірі або бандурі. У період романтизму слово "Лірник" також стали використовувати в якості поетичного псевдоніма для творців, що відносяться до традицій народних пісень. Називали так народних українських музикантів-співаків, які складали і виконували думи та пісні, акомпануючи собі на лірі, музичному інструменті

зі струнами, розміщеними паралельно до поверхні резонансового корпусу. Лірниками називали в тому числі бандуристів, кобзарів, піснетворців, співаків. Томаш Падура мав скоріш би називатись торбаністом, ніж лірником, тому що грав свої мелодії саме на цьому інструменті. Торбан (теорбан) складніше за текстурою, вимагає більш складної техніки виконання, ніж кобза. Торбан володів багатими засобами музичного вираження і свого часу завоював унікальне місце в більш багатому шляхетському крузі. Крім того, торбан вимагав від виконавця техніки віртуоза. У виносках до свого першого вірша (пісні) „Лірник”, написаного в 1824 р., Падура писав: „У країні, виставленої на напади ворогів, війни були необхідністю для жителів, могили пам'ятниками, історія піснями, в яких поети виголошували окремі, чи загальні події. Таких поетів на Україні називали лірниками, бо в своїх співах вони використовували ліру. Їх завданням було навчання народної історії з оповідань та її укладання в пісні, з якими, подорожуючи країною, прищеплювали в серцях слухачів любов до народу і слави... Був на Україні і інший тип співаків, званих торбаністами, а були, скоріше, рапсодами (виконавцями), ніж творцями дум” [62, с. 334].

Але чужі новій українській літературі ідеї, латинське письмо, інша від південно-східньої говіркова база Падуриної мови і загалом мала знаність його творів — все це разом заважило, що його вклад у нову українську літературу куди менший, ніж Падура насправді заслужив [4, с.14].

Тимко Падура захоплювався величчю козаків, красою природи і мелодійністю української мови. Пісні свої писав польською та українською мовами, для кращого розуміння їх простими людьми, народом. Хотів, щоб вони поширювались серед нього, звучали як народні пісні. Був близьким до народу, і тому деякі його пісні дійсно стали народними, що неабияк цінується. Падура життям і своєю творчістю був міцно пов'язаний з Україною, тому не маємо права забувати такі постаті, які і нас закликають все більше любити нашу країну, так як це робили вони.

ВИСНОВКИ

Адам Міцкевич в паризькому курсі лекцій назвав Україну батьківщиною польської ліричної поезії. Багатолітня спільна польсько-українська історія, польсько-шляхетські та українсько-козацькі елементи, сплелися в поезії „української школи” в нероздільну спільність, єдину ідентичність, витворивши феномен польсько-української єдності. Романтизм пробудив цікавість до всього народного - мови, старовини, поезії, традицій. Серед поневолених націй відбувається процес романтичного захоплення ідеєю національного відродження, особливо прокидається національний рух серед слов'янських народів. Цей вплив відчутний також в „українській” школі польського письменства, яка складалася переважно з вихованців єдиної на правобічній Україні вищої школи — Кременецького ліцею.

Важливим елементом, що пов'язує представників цієї школи, були їх генетичні зв'язки, або, принаймні, ліричного суб'єкту їх творів з Україною. Вони черпали своє поетичне натхнення з українських мотивів і тем, тому натурально було писати мовою того народу, дії якого ці поети прославляли. Польські поети, що народились, вирости й виховувались на Україні, крім свого польського патріотизму, виховують місцевий патріотизм, український; свою любов до України, свої українофільські симпатії, вводять вони в коло літературних польських інтересів і тем. Поетам „української школи” були властиві теми з історії та народної культури України, фольклору, описи українського краєвиду (часті повторення образу степу), захоплення язичництвом і фігурою козака. Вони сформували міф про Україну, землю, де спочиває прах предків і реліквії славетного минулого, країну населену хоробрими козаками, лицарями з пограниччя Речі Посполитої, які борються „за вашу і нашу свободу”. Таємничі руїни, могили, степ, спільні походи українців і поляків — ось звичайні теми письменників української школи. Креси - пограниччя, яке у період відсутності польської держави мало власну

історію і героїв, свої легенди і перекази, символи і атрибути, зрештою сформувало особливу регіональну ідентичність. Твори письменників „української” школи польського романтизму варто розглядати як культурний діалог і взаємопроникнення культур.

Томаш Падура був типовим представником „української школи” польського романтизму, звертаючись як до польської шляхетської традиції польського романтизму, так і до українського фольклору і козацьких легенд. Падура створював ліричні імпровізації на тему битв і перемог козаків за зразком епічної творчості лірників, черпав мотиви і стилістичні зразки з народної літератури. У своїх творах він прославляв козацтво, його перемоги і спосіб життя, Запорозьку Січ, давні козацькі звичаї, оспівував спільні битви поляків і українців з татарами. У своїй поезії кобзар описує українські степи, долини і річки. Для збільшення виразності поет використовує смерть, кров, могили. У творчості Падури знайшов повне відображення характерний для романтизму культ минулого, народності та народних пісень з тугою за часами свободи. Твори поета були витримані в романтико-сентиментальному, козакофільському настрої. Більшість з них, поет написав латинськими літерами українською та польською мовами. Як бачимо, ці теми і сюжети свідчать про його безсумнівну належність до „української школи” романтизму.

Українофільська поезія Т.Падури формувалася під впливом співів лірників та української народної поезії, якою він захоплювався з дитячих років, а також фольклорних обробок Ю.У.Немцевича, творів Дж.Г.Байрона, Оссіана, А.Міцкевича, Ю.Б.Залеського, згодом – історичних документів, спілкування з етнографом З.Доленга-Ходаковським, письменником Т.Заборовьким, композитором і скрипалем К.Ліпінським, який надав мотив до „Козацької пісні”, графом-мандрівником В.Жевуським, торбаністом Г.Відортом, ксьондзом Я.Комарницьким, митрополитом Є.Болховітіновим, який звернув

увагу Томаша Падури на роль наукових студій польсько-української історії.

В зв'язку зі своїм соціальним статусом збіднілої шляхти, поділяв разом з представниками свого класу погляди антимонархізму, республіканства й демократизму, а від таких поглядів дуже близько було до активної революційної діяльності. Політично Т.Падура належав до прогресивної дворянської інтелігенції. Його творчість мала деяке відношення до лірики панських торбаністів, а сам він належав до Савранського гуртка графа Жевуського. Однак його літературна спадщина і його політичне кредо не вкладалися в рамки співака-нахлібника, як це уявляли деякі його критики.

Нині з історичної перспективи, крім політичної та поетичної діяльності Томаша Падури, можна вбачати в ньому яскравого, непересічного виразника ідеології тої частини польського суспільства, що проживала в Україні і змогла відчутти поступове відродження українського народу, як в політичному так і культурному сенсі, і в майбутньому польсько-українському союзі бачила розв'язання найбільшої проблеми сучасності – ослаблення Російської імперії та її завойовницьких прагнень. Саме тому Т. Падура, навіть зі своєю псевдоісторичною фантастикою, романтизмом та українським мрійництвом, залишається великим лірником, який хотів достукатись своїм співочим словом до сердець передусім українського громадянства, щоб разом із польським народом позбутись ярма царизму і відбудувати держави – українську і польську. Єдиним можливим виходом з надзвичайно складної ситуації, в якій опинилася Польща, Т. Падура вважав збройну боротьбу.

Томаш Падура - найвидатніший козакофіл своєї епохи, автор численних віршів на різні теми з історії України, прагнув духовного зближення з українським народом, вживався в його історію, звичаї, усну творчість. Зробив помітний внесок у польську та українську культури. Творчість митця мала виразне політичне забарвлення, його вважають своєрідним попередником

Шевченка. Звернення до української мови було внутрішньою потребою поета. Народність і байронізм були важливим поштовхом для власної творчості Т.Падури. Байронізмом розпалене було і його справжнє життя поета-пробудника й борця за волю, якою він її собі уявляв. Неможливо розглядати творчість поета окремо від його суспільної і політичної діяльності, тому що в ній відображена громадська позиція автора, його настрої і система цінностей. Падура ідеалізував козацьке минуле, закликав до єднання і примирення у боротьбі з ворогами, був близьким простому люду.

Падура цілком має право називатись лірником, кобзарем, тому що у 1828-1829 пройшов пів-України з торбаном в руках, оспівуючи минулу славу козацько-польської антитурецької боротьби, мріючи про відродження козацької слави, проголошуючи спільну боротьбу проти російського загарбника. У подорожі він, мов лірник, піснями підготовлював і формував вільний дух народу, оспівував давню козацьку славу і закликав до збройної боротьби за визволення з-під царського деспотизму. Пісняр України є автором двох сотень пісень, до деяких своїх текстів сам складав мелодії. Поет писав вірші для співу, прагнучи щоб його пісні співав народ.

Хоча на тлі сучасної української мови його „українськість” виявилася «мовною стилізацією», поет докоряв українцям за спотворення мови, забуті звичаї, зневажав шовіністичну теорію „Малої Русі”. Українські поезії Падури залишилися не без впливу на українську літературу. Можна прослідити не одну виразну нитку, яка вестиме від нього до Шевченка й Шашкевича (байронівсько-оссіянівські нічні похмурі краєвиди з місяцем, наприклад, у „Причинній”; деякі мотиви й постаті: перебенді-лірника, козака-лицаря, що вночі встає з могили; різні протицарські нотки тощо).

Теми і образи характерні для романтизму і „української школи”, використання мотивів, образів і міфів дало свої плоди також у творах польської літератури ХІХ століття. Польська і українська літератури мали

обопільний вплив одна на одну, допомагали зростанню національної самосвідомості, що почалося в середині українського суспільства.

Томаш Падура польсько-український поет, козацький лірник, народний провісник, який вніс неоціненний внесок як у польську, так і українську культуру, літературу і музику, черпаючи натхнення з фольклору та історичних козацьких дум Поділля, Волині та Київщини. „Поляк з українським серцем” писав ліричні вірші, думи, пісні, складав до них музику, був „піснярем козацтва”. Він є автором численних пісень (близько 200 польською та українською мовами) і перекладів. Падурі належить і заслуга бути одним із перших перекладачів Міцкевича на українську мову. Переклав українською мовою поему Міцкевича „Конрад Валленрод” та багато інших поезій. Він говорив сам про себе: „Міцкевич великий поет, але хто його знає, а мене співає вся Польща і Україна”.

Довгий час Т.Падуру вважали міфічною особою. В його біографії ще залишається багато невідомого, до нас дійшла лише частина його творчої спадщини. Народному поетові присвячено декілька монографій і досить багато статей, але широкому колу читачів він і надалі невідомий. Літературознавці та історики визнають Падуру найвідомішим і найактивнішим з усіх польських поетів так званої „української школи”, який чимало зробив для свободи українського та польського народів.

Він любив Україну, її мову, її історію, писав про це у своїх піснях, думках, віршах. Багато його поезій є на сьогодні дивовижно актуальними. Творчість Т.Падури вимагає подальших досліджень з історичної, філологічної та музичної точки зору. Сподіваємось, що його творчість, не раз ще буде викликати емоції у читачів. Щире вболівання за свободу обох народів дозволило йому залишити свою неповторну сторінку в історії, а його внесок заслуговує на визначне місце серед видатних поетів, життєвий і творчий шлях яких буде взірцем для майбутніх поколінь українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гнатюк В. Тимко Падура. Критико-біографічний та історично-літературний нарис. Харків; К., :Література і мистецтво,1931. С.147.
2. Гнатюк В. Тимко Падура в українському історично-культурному процесі. «Українська школа» в польському романтизмі. Тернопіль, 2002. С. 113–127.
3. Гнатюк В. Українсько-польська правобережна література. Вибр. пр. / Київські полоністичні студії : Зб. наук. пр. Гол. ред., упорядн. та автор передм. Р. Радишевський. – Т. XII. К.: МП «Леся», 2008. 634 с. С.47-49.103-108.
4. Горбач О. Поет на межі двох націй і двох культурю. До польсько-українських літературних взаємин // Сучасність. 1961. №7. С.40-41.
5. Землякова Т. Тимко Падура: польський кобзар з українським серцем. URL: (РЕДАКТОР 28.09.2010).
6. Зеров М. Лекції з історії української літератури (1798-1870). Торонто, 1977. С.272.
7. Історія літератури руської. Львів, 1889. Ч.2. Від.2. С.722-725.
8. Єрмолаєв О. Тетіївська тональність славетної пісні // Українська літературна газета, 25 березня 2017.
9. Єршов В. Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності. Житомир : Полісся, 2008. 624 с. С. 432-450.
10. Єфремов С. Історія українського письменства. К., 1995. С.231-232.
11. Кирчів Р. Мовою українського народу. // Українською мовою натхненні (Польські поети, що писали українською мовою). К., 1971. С. 3 - 40.

12. Кирчів Р. Український фольклор у польській літературі (період романтизму). К., Наукова думка, 1971. 275 с.
13. Козельчук Л. Томаш Падура: сторінки життя і творчості // Україна-Польща: історичне сусідство: матеріали Міжнародної наукової конференції, 19-20 травня 2017р. Вінниця, 2017. С.167-173.
14. Козинкевич О. Він хотів змінити світ. Підгорецький замок та його засновник. URL: www.jumpu.com
15. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини. Біографічний словник. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2007. 1007 с. С.474– 478.
16. Купчик М. Стежками Тимка Падури (хронологія та географія життя і творчості). Вінниця, 2019. С.108.
17. Лоза М. Тимко Падура // «Свобода» (США, ч. 3, 6.01.1965 р.)
18. Нахлік Є. Українська романтична проза 20–60-х років XIX ст. Львів, 1988.
19. Особисті архівні фонди відділу рукописів: анот. покажч./ Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника. Львів, 1995. С. 156.
20. Остапчук О.А. Мова “Українок” Тимка Падури: соціолінгвістичний контекст та діалектна база. // Діалектологічні студії 3. Збірник пам’яті Ярослави Закревської. Львів, 2003. С. 47—69.
21. Остапчук О. Післямова до азбучної війни»: кириличне видання творів Тимка Падури . URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/6026>
22. Ощипок Н. «Українська школа» в польській літературі в рецензії М.Мочульського. URL: www.inst-ukr-lviv.ua. С.3.
23. Равита Ф. [Гавронський Ф.] Фома Падура //Киевская старина. 1889. Т. XXVI. № 9. С.727–751.

24. Радишевський Р. Томаш Падура — польсько-український поет. Волинь — Житомирщина. Випуск 23. С.10
25. Радишевський Р. Українська школа у польському романтизмі, Томаш Падура. Київ, 2018.С.232.
26. Радовський В. Тимко Падура: спроба роздеградування і реабілітації. — Львів : Видавництво «Центр Європи», 2012. 639 с. С. 4–378.
27. Рихлік Є. Студії з україністики, 2013.
28. Співанки українця Тимка Падури / Вид.Г.Задембський. Коломия, 1878. 127 с.
29. Твори Маркіяна Шашкевича і Якова Головацького з додатком творів Івана Вагилевича і Тимка Падури. Львів : Товариство «Просвіта», 1913.456 с.
30. Українська школа в польській літературі // Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2: М — Я. С. 510-511.
31. Українські поети-романтики. Поетичні твори / Упор.М.Гончарук. К.: Наукова думка, 1987. 589 с.
32. Українською музою натхненні. Польські поети, які писали українською мовою / Упор. Р. Кирчіва та М. Гнатюка. К. : Радянський письменник, 1971. 304 с. С.43-58.
33. Уляш С. Пограниччя як культурний простір // “Українська школа” в літературі і культурі українськопольського пограниччя / Київські полоністичні студії. Т. 7 / Ред.Р.Радишевський. Київ, 2005. С. 28–40.
34. Франко І. Сучасні польські поети // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 31. Київ, 1980. С. 393.
35. Шевченко Т. Повне видання творів: У 12 т. Т.4: Повісті. К., 2003. С.211.

35. Шевченко Т. Повне видання творів: У 12 т. Т.5: Щоденник. К., 2003. С.186.
36. Якубовська-Кравчик К. Томаш Падура // Волинські Афіни. 1805 – 1833. Тернопіль : Богдан, 2006. 302 с. С. 129–136.
37. Budziński K. Z obcego Parnasu. Wyd. Księgarni Gruszeckiego. Warszawa, 1886.
38. Goszczyński S. Nowa epoka polskiej poezji. Powszechny pamiętnik nauk i umiejętności. Kraków, 1835. t.1 z.1,2,3. S.220-221.
39. Grabowski M. Kilka uwag nad szkołami poezji polskiej. «Tygodnik Petersburski», 1839, № 36—37.
40. Grabowski M. O szkole ukraińskiej poezji. В кн.: Grabowski M. Literatura i krytyka, t. 1. Wilno, 1840.
41. Hadaczek B. Historia Literatury kresowej. – Kraków, 2008.
42. Inglot M. Bard literaciej mody. O poetyckiej karierze Tymka Padurry // Przegląd humanistyczny. Nr 2, 1984. S.53-54.
43. Jakóbiec M. Ukraińska literatura. // Słownik literatury polskiej XIX wieku. Ossolineum, 1991. 983 s.
44. Janion M. Żmigrodzka M. Romantyzm i historia. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa, 1978.
45. Kapeliński H. 1971. Romantyzm i folklor // Problemy polskiego romantyzmu. pod redakcją M.Żmigrodzkiej. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wrocław, 1971. S.278–310.
46. Kiniewicz S./Rzewuski Wacław Seweryn/Polski Słownik Biograficzny. Wr-War-Kr, 1992, t.XXXIV/2, z.141. S.180-183.

47. Krukowska H. Szkoła ukraińska // Romantyzm. Historia Literatury. T. 5. Cz. 1/ Red. A.Skoczek. Kraków–Warszawa, 2003. S. 241–256.
48. Krukowska H. Szkoła ukraińska” w poezji romantycznej // „Zeszyty Naukowe” Filia Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, 1977. S.12–34.
49. Kwapiszewski M. Późny romantyzm i Ukraina, Wydawnictwo PAN. W, 2006. 190 s.
50. Listy włoskie przez W.K. , Rzym, w czerwcu 1876 r. // Kłosy (Warszawa) 29 lipca, 10 sierpnia 1876 r. Nr 580. T.XXIII. S.91–92.
51. Listy Tymka Padury, poety polsko-ukraińskiego z 12 III 1841 i 26 VII 1841. URL: Katalog skarbów Dziedzictwa Narodowego – Polska,Pl
52. Literatura polska: Przewodnik encyklopedyczny. t. I–II. W., 1984–1985.
53. Łukaszewicz J. Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim aż do roku 1794, t.3. Poznań,1851.
54. Makowscy,Nesteruk. Szkoła ukraińska w romantyzmie polskim. Szkice polsko-ukraińskie, Wyd.UW, Warszawa, 2013.
55. Makowski S. „Szkoła ukraińska” w romantyzmie polskim // „Szkoła ukraińska” w romantyzmie polskim. Szkice polsko-ukraińskie / Pod red.S.Makowskiego, Warszawa, 2012. S.24.
56. Masłoń Krzysztof. Padurra – Hezjod Ukrainy. URL: <http://archiwum.rp.pl/artukul/938393.html> (доступ 13.01.2012)
57. Matkowski J. Ukraiński mit w polskim romantyzmie. URL: jagiellonia.org 15,11,2015Source: <https://jagiellonia.org/ukrainski-mit-w-polskim-romantyzmie>
58. O życiu i pismach Tymka Padurry. // Pyśma Tymka Padurry. Wydanie posmertne z awtohrafiiw. Lwiw, 1874. S.1-61.

59. Pienia Tomasza Padurry / Przedmowa K.Jabłonowskiego. Lwów, 1842.
60. Pol Wincenty: Pamiętnik do literatury polskiej XIX wieku. Lwów, 1866. 344 s.
61. Prawdziwy życiopys Tomasza Paddury / Skreślony prez ***Poznań,1875. 95 s.
62. Pyśma Tymka Padurry.Wydanie pośmiertne z aftografów, Lwów,1874. 420 s.
63. Rawita Gawroński Franciszek. Z pogranicza Dzikich Pól (kilka wrażeń, kilka wspomnień) // Ziemia. 1912. R.3. Nr.13. S.202–208.
64. Rolle Józef Antoni. Emir Rzewuski. URL: Polska Biblioteka Internetowa: http://www.pbi.edu.pl/book_reader.php?p=5820&s=1[станом на: 12.05.2013]. S.76
65. Romantyzm. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Szkoła Główna Warszawska. Pod red. Bronisława Chlebowskiego. Kraków.Warszawa, 1900.
66. Romantyzm URL: [w:] Encyklopedia PWN [online] [dostęp 2016-01-16].
- 67.Tomasz Padurra. Przez Walerego Przyborowskiego. Życiorysy. „Biblioteka Warszawska”, 1872, t.IV, S.410-423.
- 68.Tyszyński A. Amerykanka w Polsce, St.Petersburg, T. 2, 1837.
69. Ukrainki z nutoju. Warszawa, 1844. 195 s.
70. Uliasz S. O literaturze kresów i pograniczu kultur. Wydawnictwo Uniwersytetu Reszowskiego. Rzeszów, 2001.
71. Werwes H. Tam, gdzie Ikwy srebrne fale płyną. Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich.Warszawa, 1972.
73. Żachowski R.,Tomasz Padurra, „Biuletyn polsko-ukraiński”, nr.38, 1934.

